

Mithad Kozličić

Odjel za povijest Sveučilišta u Zadru

Zvonko Orešković

Landesverteidigungsakademie Wien



Tijek pomorske bitke kod Visa 1866. godine

O pomorskoj bitci u akvatoriju otoka Visa 20. srpnja 1866. u proteklih stoljeće i pol objavljena je iznimno brojna literatura. Veći njezin dio, publiciran do kraja 19. stoljeća, utemeljen je na prvorazrednim povijesnim izvorima. Stoga se ovdje predočavaju tek najvažniji događaji vezani za tu pomorsku bitku. Posebna se pozornost usmjerila na zapovjedni vojnopomorski kadar koji jedino donosi F. Attlmayr u svojem monografskom djelu iz 1896., uz napomenu da je u vrijeme te bitke bio u Tegetthoffovu stožeru u činu kapetana korvete.

Gljučne riječi: Viški boj, sukobi interesa velikih sila, Austrija, Italija, inovacije u ratovanju, austrijski mornarički ustroj, popis zapovjednog kadra

Jedna od velikih zadaća 1861. formirane Kraljevine Italije bila je što skorije toj državi pridružiti sve ono što se držalo „prirodnim“ talijanskim područjima. Dio tih nastojanja bio je pokušaj ovladavanja cjelinom Jadrana, uključujući obje obale pa onda i istočnu. Oblast Veneta, koristeći tadašnje ratove, na raskrižju proljeća i ljeta 1866. bit će jedna od takvih akvizicija.¹ Ipak, ostat će pitanje posjedovanja Visa, otoka koji je tisućljećima „ključ Jadrana“.² Ako bi njega zauzeli, bio bi im „otvoren“ put prema ostatku istočnog Jadrana.³ Zato je moralo doći do bitke kod Visa, jer Austrija, u „letargiji“ tijekom prve polovine 19. stoljeća,⁴ polako postaje svjesna važnosti vlastitih novih teritorijalnih akvizicija stečenih nakon prestanka francuske uprave početkom tog stoljeća na akvatoriju i u zaobalju istočnog Jadrana.⁵

Pomorska bitka kod Visa 20. srpnja 1866. nedvojbeno je vojnopomorski sukob o kojem se već do kraja 19. stoljeća iznimno dosta pisalo kod nas i u inozemstvu;⁶

¹ S. OBAD, 1968, 531–538; IDEM, 1992, 249–254; D. BEALES – E. F. BIAGINI, 2013.

² O geostrateškom značenju Visa tijekom povijesti M. TEŠIĆ, 1980, 803–818.

³ Širi kontekst talijanskog interesa za Dalmaciju i suprotni, austrijskog nastojanja da je zaštititi i održi pod svojom vlašću donosi Š. PERIĆIĆ, 1966, 501–514.

⁴ Detaljno L. SONDHHAUS, 1989.

⁵ Detaljnije o zbivanjima na europskom prostoru, pa i onom koji će doći u sastav Austrije, D. BEALES – E. F. BIAGINI, 2013; L. SONDHHAUS, 1989; A. J. P. TAYLOR, 1968; IDEM, 1990.

⁶ Najvredniji od takvih radova su: F. ATTLMAYR, 1896; J. BENKO, 1884; F. BERGMAYR, 1845.

slično se nastavilo, istina ponešto smanjenim obujmom, tijekom 20. pa i početkom 21. stoljeća.⁷ Takav interes za tu bitku jednostavno je pojasniti: sukobile su se slaba austrijska eskadra te snažna i moderna talijanska flota (organizirana u tri eskadre); unatoč nesrazmjeru u snazi pobijedio je austrijski vojnopomorski sastav, a talijanski zapovjednik i njegova flota poraženi su napustili pomorsku bojišnicu premda su i u tom trenutku bili premoćno snažniji. Talijanskoj strani nedostajale su odlučnost i nepokolebljivost u vođenju bitke, bespriječno izvršavanje zapovijedi glavnog zapovjednika te općenito vojna stega i hrabrost. Na austrijskoj strani sve je bilo obratno; k tome je glavni zapovjednik, primjenom kljunova udara, pokazao iznimnu inventivnost.⁸ Drugim riječima, Tegetthoff je, u odnosu na suparnika Persana, primijenio sve što je znao i mogao. Rezultat je opravdao takva nastojanja: pobijedio je.

Kako su u objavljenoj literaturi svi bitni elementi te pomorske bitke dobro obrađeni, ovdje će se istaknuti tek ono što je bitno pridonijelo da njezin tijek bude takav kakav je poznat iz povijesti pomorskih bitaka i ratova na Jadranu.

Odnos kvaliteta vrhovnih zapovjednika sukobljenih strana i njihova brodovlja

Što je Austrija imala uoči bitke 1866. kod Visa? Flotu pretežno drvenih brodova i topove s glatkim cijevima na njima. Međutim, najvažnije je što u Austriji do te bitke nije bilo svijesti da se vezano za flotu i ljudstvo trebaju žurno poduzeti drastične mjere (kontinentalni mentalitet).⁹ Ono relativno malo ljudstva kojim je Austrija raspolagala bilo je iznimno kvalitetno, dobro obučeno, motivirano te nijedan od njih nije postigao ni jedno zvanje protekcijom (političkom linijom).¹⁰ Tegetthoff je čast kontraadmirala zaslužio pobjedom u Dansko-pruskom ratu na

⁷ Broj objavljenih knjiga i članaka gotovo je nepregledan. Evo nekih radova u kojima se donosi i ostala literatura: F. BOTTI, 1989, 87–100; E. FERRANTE, 1985; O. FIO, 1966, 551–563; J. FLEISCHER, 1906; I. GRDINA – P. PREMŽL, 2016; V. KLOBUČAR, 1989, 475; M. KAPOVIĆ, 1966, 90–94; P. MARDEŠIĆ, 1967, 21–56; G. NOVAK, 1938, 226–229; S. PIPLOVIĆ, 1982, 329–336; G. SCOTTI, 2004; A. TORO, 1987, 83–98; J. VASILJEVIĆ – B. VISKOVIĆ, 1968; IDEM, 1975; B. VISKOVIĆ – B. ČUPIN, 1996; B. VISKOVIĆ, 2001.

⁸ Kljunov udar nije nikakva novina; poznat je duže od dva tisućljeća, ali se stoljećima, prije ove bitke, nije rabio: F. ATTLMAYR, 1896, 173–176; F. MISJAK, 1974, 381–382.

⁹ L. SONDHANUS, 1989.

¹⁰ O egzaktnim pokazateljima kvalitete austrijskog ratnog brodovlja, uključujući njihovo vojnopomorsko naoružanje te ljudstvo (broj, zapovjednike pojedinih brodova) vidjeti u P. MARDEŠIĆ, 1967, tablica *Bojni raspored operativne eskadre* (nakon str. 56; u biti Mardešić prvo donosi sličan tablični pregled za talijansku flotu, a zatim za austrijsku eskadru). Ljudstvo svih brodova donosi se i na kraju ovog teksta, i to jedino zapovjednog kadra, prema F. ATTLMAYR, 1896, 270–281, pa se po potrebi mogu te dvije vrste podataka komparirati.

Sjevernom moru 1864. te je u tom zvanju 9. svibnja 1866. imenovan zapovjednikom austrijske ratne eskadre.¹¹

Što je Italija imala? Respektabilnu flotu oklopljenih drvenih brodova s topovima nove kvalitete (izolučene cijevi) te dosta drvenih brodova bez oklopa, opet pretežno s topovima s izoliranim cijevima.¹² Imala je i ljudstvo koje je vrlo kvalitetno, dobro obučeno, motivirano, ali heterogeno,¹³ nejedinstveno. Ali najvažnije, sva tri njezina admirala (admiral Persano, viceadmiral Albini, kontraadmiral Vacca) tu su čast postigli ne zbog uspjeha u pomorskom sukobu već protekcijom (političkom linijom). K tome, međusobno su suprotstavljeni, odgajani u različitim vojnopomorskim tradicijama te nisu imali povjerenja u vrhovnog zapovjednika (Persano) što je najkraći put prema porazu.¹⁴



Konradmiral Wilhelm Joseph Franz Seraph Gabriel von Tegetthoff, zapovjednik austrijske Ratne eskadre i ujedno I. njezine divizije (F. ATTLMAYR, 1896, fotografija na početku djela)

- ¹¹ Wilhelm Joseph Franz Seraph Gabriel von Tegetthoff (Maribor, 23. 12. 1827. – Beč, 7. 4. 1871.); kontraadmiral 10. 5. 1864., nakon uspješnog vođenja austrijske eskadre u pomorskoj bitci kod Helgolanda; viceadmiral 21. 7. 1866., nakon uspješno vođene austrijske eskadre u bitci kod Visa. Detaljnije: I. GRDINA – P. PREMŽL, 2016; V. MRKOČI, 1989, 80–81; A. SCHMIDT-BRENTANO, 2007, 185.
- ¹² Top s glatkom cijevi ne ispaljuje (lansira) topovsku granatu s prevelikom preciznošću. Topovi s izoliranim cijevima postižu nemjerljivo veću preciznost pogotka. Ta je izoliranost u unutrašnjoj strani topovske cijevi. Ispaljena granata, tijekom prolaska kroz topovsku cijev, zbog bakrenog prstena u vlastitom zadnjem dijelu koji je širi od kalibra topa, zbog snage barutnog punjenja topa, počinje se zbog izoliranja, koje se usijeca u taj bakreni prsten, okretati oko svoje osi, čime dobiva obrtni moment, pa tako nastavlja do cilja. Takvim okretanjem dalje kroz zrak (efekt bušenja zraka!) postiže se nemjerljivo bolja preciznost gađanja. Taj revolucionarni napredak u topništvu donijelo je 19. stoljeće, kao uostalom i mnoštvo drugih inovacija.
- ¹³ P. MARDEŠIĆ, 1967, 21–22, donosi vrlo precizne podatke o sastavu talijanske flote nastale ujedinjenjem Italije. Sastojala se od ljudstva koje je ranije činilo mornaricu Kraljevine Sardinije, Kraljevine Obiju Sicilija (Napolitanska mornarica) te dijela nekadašnje Mletačke mornarice, ostatka iz bivše austrijske mornarice, kod kojih je pripadnost Italiji kao novoj državi bila dominantna narodnosno-politička odrednica. Tu se detaljnije opisao i različiti tretman u toj novoj talijanskoj mornarici časničkog kadra, što je stvorilo još veće međusobne animozitete.
- ¹⁴ Carlo Pellion conte di Persano (Varelli, 11. 3. 1806. – Torino, 28. 7. 1883.). Kontraadmiral 7. 10. 1859., od 20. 6. 1866. u funkciji zapovjednika flote od tri eskadre (*comandante di capo della flotta, divisa in tre squadre*) pa u bitci u činu admirala. Detaljnije: M. GABRIELE, 2015. (URL-9); V. MRKOČI, 1983, 25–26. O ostaloj dvojici (Albini je imao čin viceadmirala, a Vacca kontraadmirala) vidjeti u naprijed navedenoj literaturi te P. MARDEŠIĆ, 1967, 24–25; G. SCOTTI, 2004. O talijanskom ratnom brodogradnji i ljudstvu P. MARDEŠIĆ, 1967, iza str. 56, donosi tablicu: *Brojno stanje i naoružanje talijanske flote za više bitke*.

Talijanski admiralitet traži aktivnost vlastite flote u Jadranu jer je mlada talijanska država iznimno zainteresirana za provinciju Veneto.¹⁵

Četiri specifične situacije od kojih su prve tri mogle riješiti sukob prije bitke kod Visa

1. *Mogući sudar suprotstavljenih vojnopomorskih snaga u Fažanskom kanalu*

Prvoga travnja 1866. kontraadmiral Giovanni Vacca dolazi s vježbovnom eskadrom od četiri oklopnjače iz Ancone do Fažane zbog izviđanja. Prenočio je u Fažanskom kanalu na sidru i sljedeći se dan vratio u Anconu. Ako nadređeni u Beču nisu ranije shvaćali ozbiljnost situacije, tada ju odjednom uviđaju. U Puli nastaje prava uzbuna. Kontraadmiral Tegetthoff konačno ima relativno šire mogućnosti za vojnopomorsko djelovanje. Ne reagira na talijansku drskost dolaskom pred Pulu koja se još gradila kao buduća stvarna glavna vojnopomorska luka kasnije Austro-Ugarske Monarhije, a ni buduća ratna eskadra nije bila do kraja formirana.¹⁶

2. *Mogući sudar suprotstavljenih vojnopomorskih snaga kod Ancone*

Tegetthoff samoinicijativno prvo 20. lipnja, pošto je koliko-toliko opremio svoju eskadru, šalje parobrod *Stadium* u izviđanje između Barija i Ancone kako bi doznao lokaciju Persanove glavnine. Međutim, 24. lipnja dolazi do bitke kod Custoze, tj. kopnenog sukoba za sjever Italije koji se dotad nalazio pod austrijskom vlašću. Austrija pobjeđuje pa to donosi nove ovlasti Tegetthoffu. Već 26. lipnja u 20 sati on sa šest oklopljenih fregata, jednom drvenom fregatom, dva parobroda i četiri topovnjače isplovljava s fažanskog sidrišta i plovi prema Anconi želeći provjeriti je li tamo stacionirana talijanska flota.

Pred jutro 27. lipnja, u 4 sata i 18 minuta, nailazi na talijansku izvidnicu *Esploratore*, pa na nju otvara topničku vatru. *Esploratore* punom parom okreće prema Anconi kako bi što prije obavijestio Persana o dolasku austrijskih ratnih brodova. U 5 sati i 20 minuta austrijska je eskadra pred Anconom, oko 5 km od ulaza u luku. Kako je *Esploratore* plovio izlomljenim kursovima, Tegetthoff zaključuje da su ispred Ancone minska polja. Osim toga, Persanove snage u Anconi štitila je snažna struktura obalnih baterija. Zato ostaje pred Anconom čekajući da isplove talijanske vojnopomorske snage.

Nakon niza problema (slaba uvježbanost vlastitih ljudi) Talijani su tek u 6 sati i 11 minuta spremni za plovidbu, ali stvarno isplovljavaju 40 minuta kasnije. Jedino

¹⁵ P. MARDEŠIĆ, 1967, 35–36.

¹⁶ P. MARDEŠIĆ, 1967, 27.

oklopna fregata *Maria Pia* hrabro plovi ususret austrijskim vojnopomorskim snagama, ali ju Persano vraća.¹⁷

Iako Persano ima na raspolaganju gotovo cijelu flotu kakvu će imati i nepunih mjesec dana kasnije kod Visa, umjesto da tu snažno krene protiv protivnika i potopi mu sve brodove, on se savjetuje s podređenima. Tako ispušta iz ruku „bogom danu“ priliku da lako uništi temelj najvrjednijeg dijela austrijske flote nakon čega, najvjerojatnije, ne bi ni bilo vojnopomorskog sukoba kod otoka Visa. Talijanske posade su srdite jer nije došlo do sukoba pred Anconom. U talijanskoj javnosti prevladava isto gledište. Svi kritiziraju Persana i njegovu neodlučnost.

S druge strane, situacija u Prusko-austrijskom ratu nije povoljna za Austriju, pa je Austrija, 5. srpnja, zamolila posredovanje Napoleona III. radi sklapanja primirja. Voljna je odreći se Veneta, ali Italija želi Veneto kao pobjednica u bilo kojem daljnjem sukobu. Takva je ponuda za Italiju, naime, ponižavajuća. Italija je još ranije na kopnu doživjela poraz (*Custoza*), ali ratna mornarica jaka je i netaknuta.

Persano mora uništenjem austrijske eskadre stvoriti povoljnije prilike za mirovne pregovore. Admiralitet mu daje opširnu zapovijed: „držati Pulu blokiranom te osvojiti Cres ili koji drugi otok, izvršiti desant na istarskoj obali itd.“ Persano opet odugovlači jer mu još nije stigao *Affondatore*, njegov najjači okopljeni brod. Ipak, pod pritiskom Ministarstva mornarice od 9. do 11. srpnja krstari Jadranom na geografskoj širini Visa, a zatim se vraća u Anconu.

Tegetthoff je za to vrijeme na sidrištu Fažanskog kanala. Uvježbava vlastito brodogradnja i njihove posade. Protiv Persana se ponovno negoduje u cijeloj Italiji. Rat nije „šetnja lijepom sredinom Jadrana“ već niz konkretnih djela. Stoga se od njega traži: „po svaku cijenu (...) mora se poduzeti bilo kakva energična akcija“. Nakon dugih pregovora odlučuje zauzeti Vis, „Gibraltar Jadrana“. Taj je otok u međuvremenu oslabljen povlačenjem dijela austrijske mornaričke pješadije, a nije ni kvalitetno utvrđen suvremenim topovnim baterijama. Od ukupno 88 topova tek je 31 s izoliranim cijevima pa bi zato poduhvat trebao biti relativno lak.¹⁸



Admiral Carlo Pellion conte di Persano, zapovjednik talijanske flote i njezine I. eskadre u bitci kod Visa (URL-10)

¹⁷ F. ATTLMAYR, 1896, 55–64; P. MARDEŠIĆ, 1967, 33–34.

¹⁸ P. MARDEŠIĆ, 1967, 35–36.

3. *Talijansko „omekšavanje“ mornaričko-topničke obrane Visa kao mogući način okupacije toga otoka*

Umjesto da ujutro 17. srpnja talijanska flota iznenada napadne Vis, ona oko njega čitav dan krstari i vježba. Čak se šalje brod u izviđanje iako je Persano na svojim brodovima imao dosta bivših mletačkih časnika koji su Vis poznavali bolje nego Anconu.

Donosi se nova odluka – Vis će se napasti sutradan, 18. srpnja. Ali umjesto napada sastanak (odugovlačenje!). Istodobno, prekasno se upućuju i topovnjače pred Hvar da prekinu podmorski telegrafski kabel čiju lokaciju nitko ne želi otkriti Talijanima. Oni ga ipak pronalaze i prekidaju. No s Hvara u Zadar, a onda dalje prema Puli, telegrafski činovnik ipak prije toga, u 10.30, javlja da talijanska flota napada Vis.¹⁹ Dio talijanske flote djeluje protiv brojnih topničkih baterija oko viške luke te ih uspijevaju razoriti. Djeluje se i po Rukavcu i Komiži, ali tamo bez osobita uspjeha.²⁰

Pred sumrak Persano prekida operaciju, zapovijeda povlačenje brodova i odmor, a u Anconu šalje izvješće: „jadranski Gibraltar svladan“!²¹ Kako to ipak nije bila istina, a branitelji su preko noći dosta toga popravili, napad se ponavlja 19. srpnja.²² U 10.10 sa Sredozemlja pristiže *Affondatore* pa je Persanova flota konačno kompletna.²³ Kreće se u desant sa 600 mornaričkih pješaka, ali i taj desant u Rogaču propada. U međuvremenu su uništene preostale baterije.²⁴ No i dio talijanskih brodova bio je oštećen, neki čak teže, pa se završni desant odlaže za dan kasnije, 20. srpnja.²⁵

Tegetthoff je za to vrijeme na sidrištu Fažanskog kanala i prati događaje oko Visa. Iako u početku misli da je to tek diverzija, potpuno je pripravan za akciju. 19. srpnja, nakon brojnih ranijih telegrafskih obavijesti, dobiva vijest da se ponavljaju sve teži napadi na viške topničke utvrde i baterije. Shvaća da to ipak nije diverzija, već pravi napad. Već u 10.30 odlučuje otploviti prema Visu. Javlja se stožeru u Beč te već oko podne plovi (odobrenje za njegovu akciju iz Beča stiže tek poslije bitke!).²⁶

¹⁹ F. ATTLMAYR, 1896, 73–74; P. MARDEŠIĆ, 1967, 36–37.

²⁰ F. ATTLMAYR, 1896, 74–75; P. MARDEŠIĆ, 1967, 37–38.

²¹ F. ATTLMAYR, 1896, 95: „da Lissa das Gibraltar des adriatischen Meeres sei!“, P. MARDEŠIĆ, 1967, 39.

²² F. ATTLMAYR, 1896, 95–99.

²³ F. ATTLMAYR, 1896, 111.

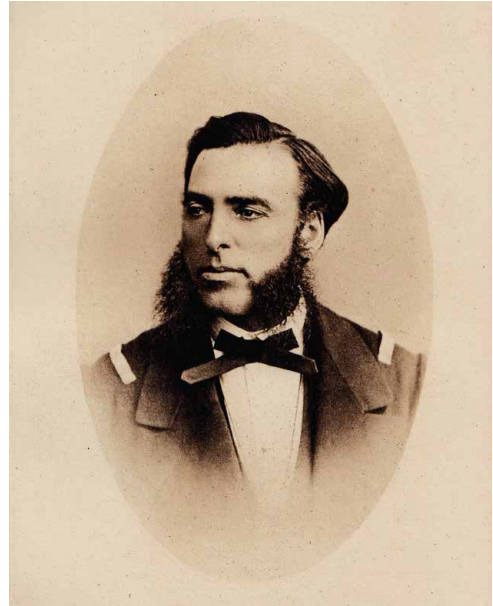
²⁴ O utvrđenjima na Visu detaljno S. PIPLOVIĆ, 1982, 329–336.

²⁵ P. MARDEŠIĆ, 1967, 39–40.

²⁶ P. MARDEŠIĆ, 1967, 41.



Kapetan linijskog broda Max Freiherr Daublebsky von Sterneck zu Ehrenstein, zapovjednik austrijskoga admiralskoga linijskoga oklopljenog broda "Erzherzog Ferdinand Max" (F. ATTLMAYR, 1896, slika između str. 68-69)



Komodor Anton von Petz, u dvostrukoj funkciji: zapovjednik austrijskoga linijskoga oklopljenog broda s propelerom "Kaiser" te II. divizije austrijske Ratne eskadre (F. ATTLMAYR, 1896, slika između str. 52-53)

4. **Konačni sudar suprotstavljenih vojnopomorskih snaga kod Visa**

Puše žestoko jugo. Tegetthoff plovi na vlastitu odgovornost. Vjeruje, zbog ljeta, da bi do sutra nevjrijeme moglo popustiti. Doista, sutradan, 20. srpnja, oko 9 sati počinje puhati maestral (sjeverozapadni vjetar). Persano je u 8.30 pred viškom lukom. Daje signal: „opaženi su neprijateljski brodovi“. No desantne su postrojbe u čamcima pa ih treba vratiti na brodove (ljude i čamce). U 10 sati razilazi se magla pa se malo poslije na obzoru vidi talijanska flota. Tegetthoff izdaje zapovijedi za napad: „vozite svom snagom“; „ovo mora biti viška pobjeda“.

Napreduje u formaciji od tri klina: u prvom su oklopljeni brodovi, u drugom neoklopljeni, a u trećem, najslabije, topovnjače. Planira prvim klinom udariti posred talijanske flote, a dalje, u „metežu“ (*melee*) uništavati brod po brod. Računa i s *kljunovim udarom*. Njegovi ljudi i časnici dobro su za to obučeni i uvježbani. Tegetthoff postojano plovi na svojem zapovjednom brodu *Ferdinand Max*.

Persano, već ustaljeno, opet kasni. Ipak odlučuje se za postroj flota kako bi topovi s izoliranim cijevima na njegovim brodovima maksimalno došli do izražaja. I on ima tri skupine (eskadre) koje u brazdi plove jedna za drugom. Već na početku bitke čini kobnu pogrešku: prekrca se s *Re d'Italia* na suvremeni istom pridošli *Affondatore* na kojem nemaju signalni plamenac zapovjednika flote pa njegovi podređeni dugo ne znaju zašto im se izdaju zapovijedi s broda *Affondatore* umjesto s broda *Re d'Italia*.



Viceadmiral Giovanni Battista Albini, zapovjednik II. eskadre talijanske flote (URL-10)



Kontraadmiral Giovanni Vacca, zapovjednik III. (tzv. Opsadne) eskadre talijanske flote (URL-10)

Kontraadmiral Tegetthoff vlastitim primjerom pokazuje što treba učiniti. Napada zaletom posred boka talijanski brod *Re d'Italia* koji, sa 400 članova posade, tone za tri minute. Pošto je oko 14.32 eksplodirao talijanski brod *Palestro*, Persano zapovijeda povlačenje čime ponovno fatalno griješi.

I dalje je trostruko jači, a po kvaliteti brodova superiorniji u odnosu na austrijsku ratnu eskadru. Italija je takvim Persanovim postupcima izgubila bitku. On nakon gubitka *Palestra* zapovijeda plovidbu prema zapadu. Usput kupi vlastite brodolomce da bi u 22.30 krenuo u Anconu.

Tegetthoff u 14.16 prvo zapovijeda uplovljavanje u Vis topovnjačama, a zatim i ostalom brodovlju. Admiralski brod stiže posljednji i u 18.05 sidri se u viškoj luci. Tegetthoff 20. srpnja uvečer caru šalje brzojav s vrlo skromnim izvješćem u čijem je zaključku konstatacija da se talijanska flota povukla nakon prekinutog napada.²⁷

Već 21. srpnja 1866. parobrodom iz Zadra na Vis stiže Tegetthoffu carev brzojav: „Unapređujem Vas u čin viceadmirala. Časnicima i ljudstvu moje hrabre flote moja zahvalnost.“²⁸

Tijekom tog dana na Visu se uz vojne počasti pokapaju svi poginuli te se popravljaju oštećenja na brodovlju, topničkim utvrdama i baterijama. Austrijska ratna eskadra isplivljava iz Visa 21. srpnja uvečer pa u Fažanski kanal pristiže 22. srpnja oko 22 sata.²⁹

²⁷ F. ATTLMAYR, 1896, 177–178.

²⁸ F. ATTLMAYR, 1896, 179: „Ich ernenne Sie zum Vice-Admiral. (...) Den Officiren und Mannschaften Meiner tapferen Flotte Meinen Dank. Ich erwarte Ihre Auszeichnungs-Anträge.“

²⁹ Detaljnije P. MARDEŠIĆ, 1967, 41–56.

Udio Hrvata u zapovjednom kadru austrijske eskadre u Bitci kod Visa

Prema F. Attlmayrovu djelu iz 1896. u prilogu rada donosimo cjelovit popis zapovjednog kadra na svim brodovima austrijske ratne eskadre.³⁰ Iz njega je vidljivo da su od 32 zapovjednika ratnih i pomoćnih brodova dvojica bila Hrvati (kapetan linijskog broda Georg Milossich³¹ – zapovjednik drvenog neoklopljenog jedrenjaka s parnim pogonom *Schwarzenberg*; brodom iste vojnopomorske kvalitete, korvetom *Erzberzog Friedrich*, zapovijedao je kapatan fregate Marko Florio³²), ali i samo dva Talijana (drvenom topovnjačom *Seebund* zapovijedao je kapetan fregate Wilhelm Calafatti; drvenoj škuni *Kerki*, koja je također bila topovnjača, zapovjednik je bio poručnik linijskog broda Eduard Misotti). Vrlo precizno, od cijelog zapovjednog kadra u smislu zapovjednika ratnog brodogradnja tek 6,25 % bili su Hrvati, a isto toliko Talijani; svih ostalih 87,50 % bili su po narodnosti Austrijanci ili Nijemci. Kod niže rangiranog zapovjednog kadra može se naći još koji Hrvat, Slovenac ili Talijan, ali to ne narušava ukupnu sliku: gotovo najveći dio zapovjednog kadra bili su časnici i dočasnici austrijske ili njemačke narodnosti. Takva je etnička slika logična jer je Habsburška Monarhija bila carstvo brojnih naroda, ali je njezina ratna mornarica bila u stvaranju, pa se za prvo vrijeme, kao svaka druga slična sila, oslanjala na „vlastite“ ljude. Ipak je centar te carevine bila uža Austrija, pa je ona trebala dati i najveći dio zapovjednog kadra. Konačno, i prema ovoj slici, bio je to i ostao sukob na moru između Habsburške ili Austrijske Monarhije i Talijanskog Kraljevstva. Još je zanimljivija činjenica (istaknuta u podnožnim bilješkama) da će oba istaknuta Hrvata s vremenom i sami postati admirali, ali to nisu postigli imenovani Talijani, što posebno govori o kvaliteti, pa i vojnopomorskoj, hrvatskog čovjeka.

³⁰ Ovaj tekst reakcija je na upit talijanskih novinara s RAI-ja upućen M. Kozličiću u vrijeme održavanja znanstvenog skupa: „Nije li bitka kod Visa 1866. pomorski sukob Hrvata i Talijana?“ Na to je odgovoreno niječno, ističući da se radi o sukobu Austrije i Italije. Kako bi se to pitanje konačno razriješilo, donesen je prilog koji egzaktno podupire takav odgovor.

³¹ A. SCHMIDT-BRENTANO, 2007, 120: Georg Freiherr von Millosicz, kontraadmiral 29. 10. 1870., viceadmiral 1. 12. 1883. godine.

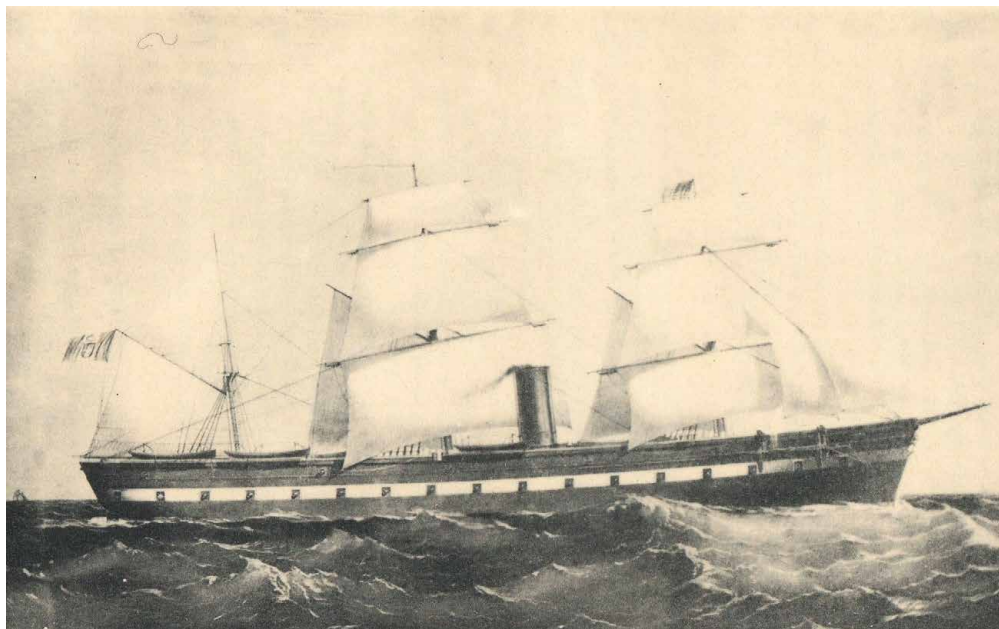
³² A. SCHMIDT-BRENTANO, 2007, 47: Marcus Eugen Ritter von Florio, kontraadmiral od 1884. godine. O njemu i njegovoj obitelji detaljnije R. F. BARBALIĆ, 1977, 91–102; I. ZLOKOVIĆ, 1966, 565–570.

Zaključak

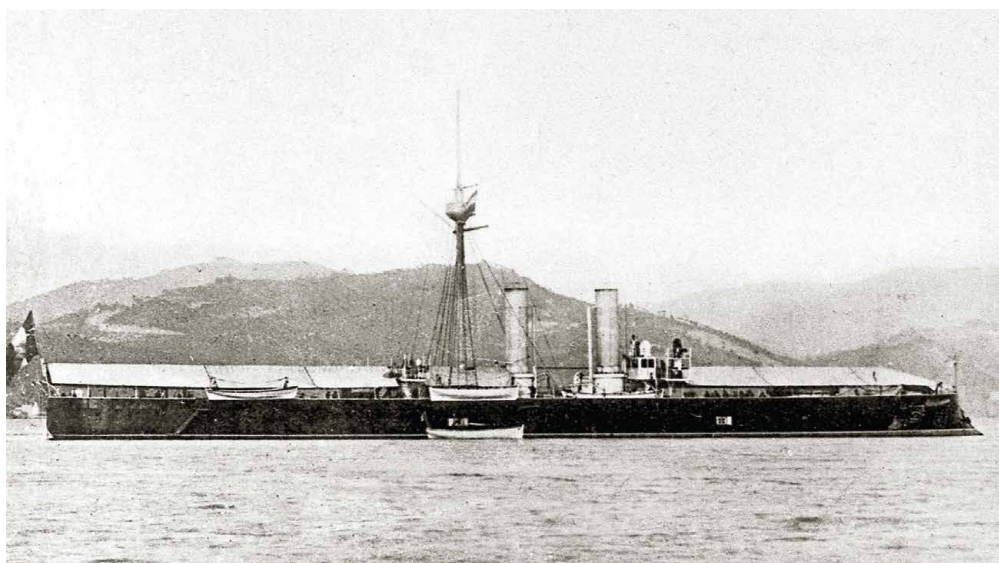
Temeljne kvalitete vojnopomorskog zapovjednika jesu: **1.** iznimno teorijsko i praktično umijeće vojnopomorskog ratovanja, **2.** odlučnost da se vlastita zamisao sukoba na moru izvede te izrazita fleksibilnost u realizaciji vlastita plana napada na protivnika, **3.** visok moral vlastita ljudstva, povjerenje tog ljudstva u umijeće ratovanja vlastitih nadređenih, dobra opskrbljenost hranom, vodom i temeljnim tehničkim sredstvima (uključujući gorivo i municiju) te ispravnost svih tehničkih sredstava (ponajprije brodovlja i naoružanja), **4.** kvalitetna i realistična procjena snage, umijeća vojnopomorskog ratovanja protivnika, morala njegova ljudstva, međusobnog povjerenja tog ljudstva u vlastite nadređene, **5.** kontinuirana procjena napredovanja protivnika i njegovih ciljeva te tekuće prikupljanje realnih informacija o protivniku (telegraf!), **6.** realistična procjena vlastitih dobrih i loših strana koje bitno mogu utjecati na ishod sukoba, **7.** realistična procjena dobrih i slabih strana protivnika koje mogu utjecati na ishod sukoba, **8.** s obzirom na raspoloživi tehničko-tehnološki kompleks sredstava za izvješćivanje kontinuirano praćenje geofizičkih realnosti akvatorija sukoba (meteoroloških, oceanografskih i drugih), **9.** osiguranje kvalitetne opskrbe hranom, vodom, dodatnim tehničkim sredstvima, **10.** na kraju imati pričuveni plan kako postupiti ako zaprijeti mogućnost razvitka sukoba u protivnikovu korist, tj. što činiti da do toga uopće ne dođe, a ako i dođe, kako postojeću situaciju riješiti u vlastitu korist.

Sve te opće elemente poznate još iz starog vijeka, a ovdje su navedeni tek najosnovniji, kvalitetno je procijenio W. Tegetthoff te su mu, zbog kvalitete procjene, iznimnog morala i umijeća vojnopomorskog ratovanja vlastita ljudstva, ali i kontinuiteta pristizanja informacija o protivniku (telegraf!), donijeli pobjedu premda je sukob kod Visa 1866., prema enormnoj razlici u kvaliteti i naoružanju brodovlja u korist protivnika, trebao završiti njegovim porazom. C. Persanu, njegovu protivniku, gotovo ništa od nabrojenog nije išlo u prilog. Zato je, unatoč činjenici da je raspolagao respektabilnim flotnim snagama, bio poražen.

Unutar tih temeljnih relacija promatrao se sukob na moru koji i nakon 150 godina izaziva nepodijeljeno zanimanje znanosti. Pritom se kao odlučujuće prednosti ističu Tegetthoffova odlučnost, izniman moral posada brodovlja pod njegovim vrhovnim zapovjedništvom, besprijeckorno i pravodobno izvršavanje svih zapovijedi, ali ipak ponajviše njegova elastičnost u primjeni teorijskih znanja (kljunov udar!). Nasuprot tome, Persanu i njegovim ljudima zamjera se „robovanje“ ustaljenim vojnopomorskim teorijskim načelima, nepovjerenje vlastitih visokih časnika u njega i njegove odluke, nevjerojatno slabo ili nikakvo informiranje vlastitih podređenih u tijeku bitke, animoziteti među vlastitim ljudstvom naslijeđeni iz prošlosti, oklijevanje i nesnalazjenje u trenutačnim okolnostima te gotovo potpuni nedostatak morala u cjelini vlastita bojnog sastava.



Talijanska oklopljena fregata "Re d'Italia" s parnim pogonom, u početku zapovjedni ratni brod admirala Persana (F. ATTLMAYR, 1896, slika između str. 82-83)



Talijanska najnovija oklopnjača "Affondatore" s parnim pogonom, pristigla u jeku bitke kod Visa, novi zapovjedni ratni brod admirala Persana (URL-11)



Fažanski kanal kao mjesto sidrenja austrijske Ratne eskadre odakle se plovilo u izviđanje Ancone ali i prema viškom akvatoriju (F. ATTLMAYR, 1896, 27)

PRILOG³³

**Verzeichnis der Schiffs-Stäbe
der
kaiserlichen Escadre am Tage der Seeschlacht bei Lissa.³⁴**

Escadre-Stab:³⁵

Escadre-Commandant: Contre-Admiral³⁶

Wilhelm von Tegetthoff

Escadre-Adjutant:³⁷ Freg.-Cpt.³⁸ Karl Ritter von Lindner.

Zugeheilt: Corv.-Cpt.³⁹ Ferdinand Attlmayr.

Personal-Adjutant:⁴⁰ L.-Sch.-Lt.⁴¹ Franz Freiherr von Minutillo.

Hauptmann-Auditor I. Cl.⁴²: Kaspar Sustnik.

Chef-Maschinist: M.-M. I. Cl.⁴³ Martin Gerber.

³³ Prilog koji je u biti popis zapovjednog kadra na austrijskim ratnim brodovima donesen je kao prijepis iz F. ATTLMAYR, 1896, 270–281 (na kraju toga djela).

³⁴ *Verzeichnis der Schiffs-Stäbe der kaiserlichen Escadre am Tage der Seeschlacht bei Lissa* = Popis brodskog osoblja (višeg ranga) Carske eskadre na dan (pomorske) bitke kod Visa (1866. godine). U bilješkama se donosi razrješenje svih gornjih kratica činova i zvanja na temelju raspoložive literature. Ako se kratice za isti brod ponavljaju, onda se razrješuje samo prva. Mjestimično se daju i šira pojašnjenja. Veći dio činova i zvanja arhaično je zabilježen u tom popisu, pa je to predstavljalo priličan problem (analitički dio Attlmayrova djela napisan je na standardnom njemačkom jeziku). Vjerojatno se radi o izvorniku iz 1866. za koji Attlmayr nije smatrao da u njemu treba bilo što popravljati da se ne bi izgubila autentičnost dokumenta. Premda se više činova ili zvanja ponavlja i kod drugih brodova, ipak ih se, unatoč tome, razriješilo, čime su se olakšali napori budućih istraživača ako se znanstveno usmjere samo na neki ili neke ratne ili pomoćne brodove. Od literature izuzev Attlmayrova djela još se koristilo: J. BENKO, 1884; F. BERGMAYR, 1845, 1388–1413; Z. FREIVOGEL, 2014; SCHEMATISMUS, 1912. Iskristilo se i građu dostupnu putem mrežnih stranica (URL-1 do URL-9).

³⁵ *Escadre-Stab* = Stožer eskandre.

³⁶ *Escadre-Commandant: Contre-Admiral* = zapovjednik eskadre, kontraadmiral.

³⁷ *Escadre-Adjutant* = adutant eskadre. Ovdje je to u značenju pomoćnika zapovjednika eskadre, kontraadmirala Tegetthoffa. Bio mu je u osobnoj pratnji, osiguravao ga te vršio raznolike tajničke i administrativne poslove.

³⁸ *Fregatten-Kapitän* = kapetan fregate.

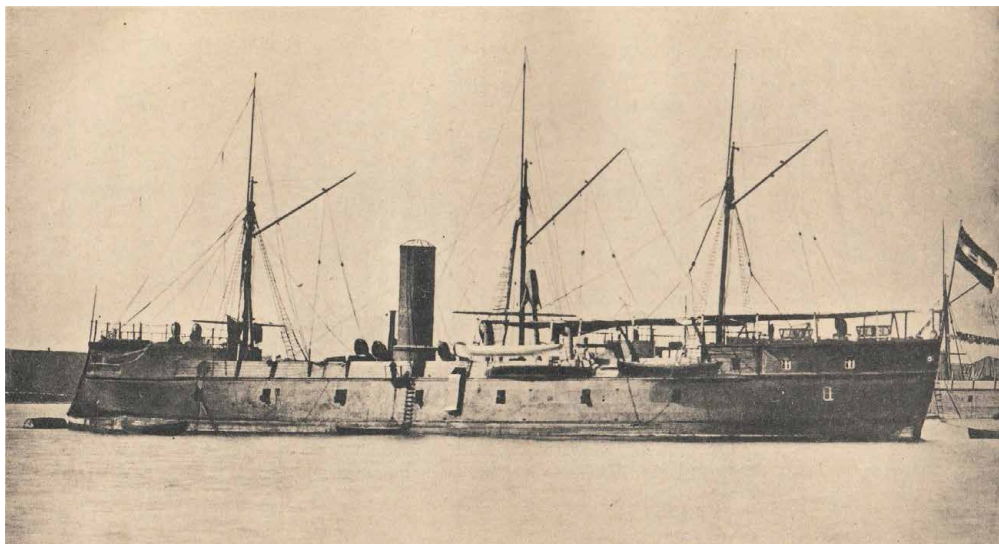
³⁹ *Zugeheilt: Korvettenkapitän* = pomoćnik kapetana korvete. Očigledno se radi o osobi koja je po potrebi pomagala Tegetthoffu u smislu zapovjedništva cjelokupnog ratnog sastava.

⁴⁰ *Personal-Adjutant* = adutant eskadre za personal. Osoba koja se brinula o popunjenosti ljudstvom svih činova, zvanja i struka na svim brodovima. Istodobno, preko njega su išle prema carskom dvoru sve izmjene u činovima: promaknuća za pokazanu hrabrost ili iznimno umijeće ratovanja, ali i gubitci čina za kukavičluk, odlikovanja i slično; uvijek na prijedlog zapovjednika eskadre.

⁴¹ *Linien Schiff's-Leutnant* = poručnik linijskog broda.

⁴² *Hauptmann-Auditor I. Cl.* = satnik revizor I. klase. Radi se o nižem časniku ekonomske struke koji se brinuo o svim nabavkama i utrošcima ratne opreme i streljiva, ugljena, odjeće, hrane, lijekova i slično – glavni ekonom eskadre.

⁴³ *Chef-Maschinist: Marine Maschinenmeister I. Cl.* = glavni strojar 1. klase.



Austrijska oklopna fregata "Erzherzog Ferdinand Max", Tegetthoffov zapovjedni brod Ratne eskadre i zapovjedni brod njezine I. divizije. Imao parni pogon i rostrum na pramcu (F. ATTLMAYR, 1896, slika između str. 38-39)

I. Division.⁴⁴

Panzer-Fregatten.⁴⁵

Erzherzog Ferdinand Max (Flaggenschiff).⁴⁶

Flaggen-Capitän: L.-Sch.-Cpt.⁴⁷ Max Freiherr Daublebsky von Sterneck zu Ehrenstein.

L.-Sch.-Lt. u. 2. Comdt.⁴⁸ Hermann Ritter von Spaun.

L.-Sch.-Lt.⁴⁹ Hamilcar Marquis Paulucci.

L.-Sch.-Lt. Comdt. Richard Banfield.

⁴⁴ I. Division = prva divizija.

⁴⁵ *Panzer-Fregatten* = oklopljena fregata. Zapravo je to još uvijek brod (najčešće jedrenjak s dodatnim parnim pogonom) s drvenom konstrukcijom koji je imao bokove ojačane čeličnim limovima.

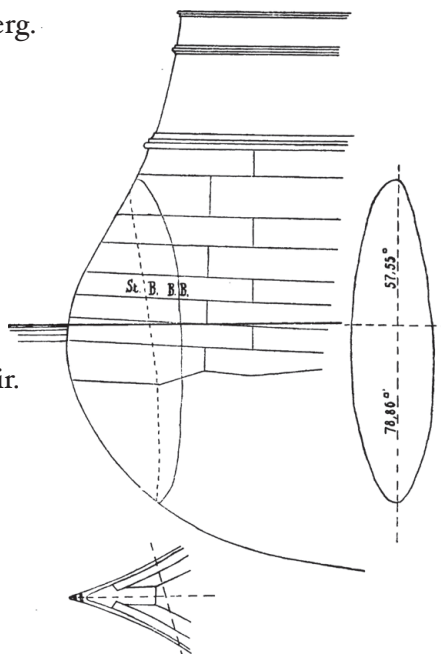
⁴⁶ *Flaggenschiff* = admiralski brod na kojem se vijori zastava. Naravno da se na svakom brodu vijori zastava kao vidljiva oznaka državne pripadnosti. Međutim, ovdje se želi reći da je to admiralski stijeg, kao zastavni znak zapovjednog broda.

⁴⁷ *Flaggen-Capitän* = zapovjednik admiralskog broda. U nastavku je *Linienschiffs-Capitän* = kapetan linijskog broda. To znači da se oklopljene fregate u to doba još uvijek držalo manjim linijskim brodovima. Vidljiva je dvostruka funkcija te osobe: s jedne strane on je neposredni zapovjednik admiralskog broda sa zvanjem (činom) zapovjednika linijskog broda. Kako je to bio zapovjedni brod eskadre, njegove su kompetencije bile bitno sužene, a s njima i odgovornost, jer se na brodu nalazio i stvarni zapovjednik eskadre, ali i te I. divizije, pa je on (Tegetthoff), bio stvarni zapovjednik u sve tri uloge (brod, eskadra, I. divizija).

⁴⁸ *Linienschiffs-Leutnant und 2. Commandant* = poručnik linijskog broda i 2. zapovjednik.

⁴⁹ *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda.

L.-Sch.-Fähn⁵⁰ Edmund Ritter von Henneberg.
 L.-Sch.-Fähn⁵¹ Stefan Stojanovich.
 L.-Sch.-Fähn⁵² Moriz Ritter von Szabel.
 L.-Sch.-Fähn⁵³ Josef Fleischer.
 Mar.-Inf.-Oberlt.⁵⁴ Albert Fayenz.
 Seecadet⁵² Constantin Pott.
 Seecadet Richard Schönberger.
 Seecadet Constantin Ritter von Görtz.
 Seecadet Karl Sinkovsky.
 Seecadet Leonhard Eberan von Eberhorst.
 Seecadet Karl Freiherr von Wüllerstorff-Urbair.
 Zögling der Marine-Akademie⁵³ Franz Wittl.
 L.-Sch.-Arzt Dr.⁵⁴ Leopold Forster.
 Pr. Corv.-Arzt⁵⁵ Adolf Močnay.
 Sch.-W.-Arzt 2. Cl.⁵⁶ Richard Heusser.
 M.-V.-Offic. 5. Cl.⁵⁷ Albert Schausberger.
 M.-V.-Eleve⁵⁸ Johann Lohr.
 M.-M. 2. Cl.⁵⁹ August Seibelt.
 M.-M. 2. Cl. Josef Engerth.
 M.-U.-M. 1. Cl.⁶⁰ Andreas Schwarz.
 M.-U.-M. 2. Cl.⁶¹ Kaspar Schettina.
 Pr. M.-U.-M. 2. Cl.⁶² Eduard Wagler.



Rostrum oklopne fregate "Erzherzog Ferdinand Max" koji je poslužio za kljunov udar, čime je unio pomutnju među talijanske ratne brodove (F. ATTLMAYR, 1896, 176)

⁵⁰ *Linienschiffs-Fähnrich* = zastavnik linijskog broda.

⁵¹ *Marineinfanteriest Oberleutnant* = natporučnik mornaričkog pješništva.

⁵² *Seecadet* = pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

⁵³ *Zögling* = pitomac Mornaričke akademije. Očividno se u to vrijeme polaznike Mornaričke akademije u Rijeci nazivalo različito, prema stupnju do kojeg su došli u svojem školovanju za buduće mornaričke časnike. Vjerojatno se pod *Seecadet* podrazumijevalo pitomca završnih godina te obrazovne ustanove, dočim bi *Zögling* bio pitomac prvih godina školovanja.

⁵⁴ *Linienschiffarzt* = liječnik na linijskom brodu. Stvarni diplomirani liječnik.

⁵⁵ *Provisorischer Corvetten-Arzt* = privremeni liječnik na korveti. Nije diplomirani liječnik.

⁵⁶ *Schiffswundarzt 2. Cl.* = brodski liječnik – ranarnik 2. klase. Nije diplomirani liječnik.

⁵⁷ *Marine-Verwaltungs-Offizial 5. Cl.* = mornarički službenik za financijsko poslovanje 5. klase.

⁵⁸ *Marine-Verwaltung* = mornarički službenik.

⁵⁹ *Maschinen-Meister 2. Cl.* = glavni strojar 2. klase.

⁶⁰ *Maschinen-Unter-Meister 1. Cl.* = pomoćni strojar 1. klase.

⁶¹ *Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = pomoćni strojar 2. klase.

⁶² *Provisorischer Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = provizorni strojar 2. klase.

Habsburg.

L.-Sch.-Cpt.⁶³ Karl von Faber.
 L.-Sch.-Lt. u. 2. Comdt.⁶⁴ Josef Pichler.
 L.-Sch.-Lt.⁶⁵ Ottmar Fischer.
 L.-Sch.-Lt. Michael Mariássy de Markus et Batesfalva.
 L.-Sch.-Lt. Theodor Albrecht.
 L.-Sch.-Fähn.⁶⁶ Edmund Czelechowsky.
 L.-Sch.-Fähn. Fidelio Lazzarich.
 L.-Sch.-Fähn. Karl Holletz.
 Mar.-Inf.-Oberl.⁶⁷ Heinrich Veigl.
 Seecadet⁶⁸ Josef Teufl.
 Seecadet Julias Beck.
 Seecadet Heinrich Klemm.
 Seecadet Gustav Wiedemann.
 Pr. Seecadet⁶⁹ Oskar von Peretti.
 Freg.-Kaplan⁷⁰ Franz Hrovath.
 L.-Sch.-Arzt Dr.⁷¹ Franz Seligmann.
 Sch.-W.-Arzt 2. Cl.⁷² Jacob Klaar.
 Sch.-W.-Arzt 2. Cl. Raimund Mallener.
 M.-V.-Offic. 4. Cl.⁷³ Ferdinand Czeipek.
 M.-V.-Accessist 2. Cl.⁷⁴ Josef Suffa.
 M.-M. 1. Cl.⁷⁵ Mathias Ernst.
 M.-M. 2. Cl.⁷⁶ Anton Bergauer.
 M.-U.-M. 1. Cl.⁷⁷ Anton Elding.

⁶³ *Linienschiffs-Capitän* = kapetan linijskog broda. Ovdje u funkciji zapovjednika broda.

⁶⁴ *Linienschiffs-Leutnant und 2. Commandant* = poručnik linijskog broda i drugi zapovjednik. Ovdje u funkciji zamjenika zapovjednika broda.

⁶⁵ *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda.

⁶⁶ *Linienschiffs-Fähnrich* = zastavnik linijskog broda.

⁶⁷ *Marineinfanteriest Oberleutnant* = natporučnik mornaričkog pješaštva.

⁶⁸ *Seecadet* = pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

⁶⁹ *Provisorischer Seecadet* = pitomac ili gojenac Mornaričke vojne akademije koji se još školuje, pa je stoga *nesvršeni pitomac ili gojenac*. *Provizorni pitomac ili gojenac* daljnjim školovanjem postaje *efektivni pitomac ili gojenac (effectiven Seecadet)*. S modernog stajališta to je zanimljiva razdioba.

⁷⁰ *Fregatten-Kaplan* = pomoćni svećenik, kapelan na fregati.

⁷¹ *Linienschiff-Arzt Dr.* = liječnik na linijskom brodu. Stvarni diplomirani liječnik.

⁷² *Schiffswundarzt 2. Cl.* = brodski liječnik – ranarnik 2. klase. Nije diplomirani liječnik.

⁷³ *Marine-Verwaltungs-Offizial 4. Cl.* = mornarički službenik za financijsko poslovanje 4. klase.

⁷⁴ *Marine-Verwaltungs-Accessist 2. Cl.* = mornarički službenik 2. klase za opskrbu.

⁷⁵ *Maschinen-Meister 1. Cl.* = glavni strojar 1. klase.

⁷⁶ *Maschinen-Meister 2. Cl.* = glavni strojar 2. klase.

⁷⁷ *Maschinen-Unter-Meister 1. Cl.* = pomoćni strojar 1. klase.

Pr. M.-U.-M. 2. Cl.⁷⁸ Anton Waldvogel.

Pr. M.-U.-M. 2. Cl. Anton Schnabel.

Prinz Eugen.

L.-Sch.-Cpt.⁷⁹ Alfred Barry.

L.-Sch.-Lt.⁸⁰ Eduard Germonig.

L.-Sch.-Lt. August Trapp.

L.-Sch.-Lt. Julius Heinz.

L.-Sch.-Fähn.⁸¹ Hugo Deschauer.

L.-Sch.-Fähn. Josef Riha.

L.-Sch.-Fähn. Wilhelm Barta.

Mar.-Inf.-Oberlt.⁸² Wilhelm Protiwensky.

Seecadet⁸³ Eduard Oral.

Seecadet Comillo Rippka.

Seecadet Josef Prasch.

Seecadet Emil Ritter von Beck.

Seecadet Emil Hermann.

Freg.-Arzt Dr.⁸⁴ David Fleischmann.

Sch.-W.-Arzt 2. Cl.⁸⁵ Johann Diener.

M.-V.-Offic. 4. Cl.⁸⁶ Anton Winkler.

M.-M. 1. Cl.⁸⁷ Heinrich Reichel.

M.-M. 2. Cl.⁸⁸ Rudolf Füredy.

M.-U.-M. 1. Cl.⁸⁹ Theodor Böttger.

M.-U.-M. 1. Cl. Josef Herbig.

Pr. M.-U.-M. 2. Cl.⁹⁰ Carl Cermak.

⁷⁸ *Provisorischer Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = privremeni pomoćni strojar 2. klase.

⁷⁹ *Linienschiffs-Capitän* = kapetan linijskog broda. Ovdje u funkciji zapovjednika broda.

⁸⁰ *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zamjenika zapovjednika broda.

⁸¹ *Linienschiffs-Fähnrich* = zastavnik linijskog broda.

⁸² *Marineinfanteriest-Oberleutnant* = natporučnik mornaričkog pješaštva.

⁸³ *Seecadet* = pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

⁸⁴ *Fregatten-Arzt Dr.* = liječnik na fregati. Stvarni diplomirani liječnik.

⁸⁵ *Schiffswundarzt 2. Cl.* = brodski liječnik – ranarnik 2. klase. Nije diplomirani liječnik.

⁸⁶ *Marine-Verwaltungs-Offizial 4. Cl.* = mornarički službenik za financijsko poslovanje 4. klase.

⁸⁷ *Maschinen-Meister 1. Cl.* = glavni strojar 1. klase.

⁸⁸ *Maschinen-Meister 2. Cl.* = glavni strojar 2. klase.

⁸⁹ *Maschinen-Unter-Meister 1. Cl.* = pomoćni strojar 1. klase.

⁹⁰ *Provisorischer Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = privremeni pomoćni strojar 2. klase.

Kaiser Max.

L.-Sch.-Cpt.⁹¹ Gustav Ritter von Gröller.
 L.-Sch.-Lt.⁹² Heinrich Berthold.
 L.-Sch.-Lt. Fridolin Jägermayer.
 L.-Sch.-Lt. Wilhelm Freiherr von Handel-Mazzetti.
 L.-Sch.-Fähn.⁹³ Josef Schellander.
 L.-Sch.-Fähn. Lukas Binički.
 L.-Sch.-Fähn. Emil Krumholz.
 Mar.-Inf.-Oberlt.⁹⁴ Lukas Jurinich.
 Seecadet⁹⁵ Karl Köppel.
 Seecadet Leodegar Kneißler.
 Seecadet Alfred Hirschal.
 Seecadet Ferdinand Hajek.
 Pr. Seecadet⁹⁶ Arthur Martinitz.
 Corv.-Arzt Dr.⁹⁷ Moriz Linhardt.
 Sch.-W.-Arzt 1. Cl.⁹⁸ Ferdinand Burkert.
 M.-V.-Offic. 3. Cl.⁹⁹ Franz Carnelli.
 M.-M. 1. Cl.¹⁰⁰ Albert Hacker.
 M.-M. 2. Cl.¹⁰¹ Ludwig Leykum.
 M.-U.-M. 1. Cl.¹⁰² Mathias Jvauof.
 M.-U.-M. 1. Cl. Franz Wšeteczka.
 Pr. M.-U.-M. 2. Cl.¹⁰³ Wenzel Müller.

Don Juan d'Austria.

L.-Sch.-Cpt.¹⁰⁴ Anton Ritter von Wiplinger.
 L.-Sch.-Lt.¹⁰⁵ Ernst Jacobi.
 L.-Sch.-Lt. Karl Paschen.

⁹¹ *Linienschiffs-Capitän* = kapetan linijskog broda. Ovdje u funkciji zapovjednika broda.
⁹² *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zamjenika zapovjednika broda.
⁹³ *Linienschiffs-Fähnrich* = zastavnik linijskog broda.
⁹⁴ *Marineinfanteriest-Oberleutnant* = natporučnik mornaričkog pješastva.
⁹⁵ *Seecadet* = pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.
⁹⁶ *Provisorischer Seecadet* = privremeni pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.
⁹⁷ *Corvette-Arzt Dr.* = liječnik na korveti. Stvarni diplomirani liječnik.
⁹⁸ *Schiffswundarzt 1. Cl.* = brodski liječnik – ranarnik 1. klase. Nije diplomirani liječnik.
⁹⁹ *Marine-Verwaltungs-Offizial 3. Cl.* = mornarički službenik za financijsko poslovanje 3. klase.
¹⁰⁰ *Maschinen-Meister 1. Cl.* = glavni strojar 1. klase.
¹⁰¹ *Maschinen-Meister 2. Cl.* = glavni strojar 2. klase.
¹⁰² *Maschinen-Unter-Meister 1. Cl.* = pomoćni strojar 1. klase.
¹⁰³ *Provisorischer Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = privremeni pomoćni strojar 2. klase.
¹⁰⁴ *Linienschiffs-Capitän* = kapetan linijskog broda. Ovdje u funkciji zapovjednika broda.
¹⁰⁵ *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zamjenika zapovjednika broda.

L.-Sch.-Lt. Richard Pogatschnigg.
 L.-Sch.-Fähn. Dominik Hladky.
 L.-Sch.-Fähn. Albert Zvanetti.
 L.-Sch.-Fähn. Hugo Poglayen.
 Mar.-Inf.-Oberlt. Anton Schaffer.
 Seecadet¹⁰⁶ Johann Jenč.
 Seecadet Moriz Schönerer.
 Seecadet Moriz Freiherr von Lüttichau.
 Seecadet Adolf Hirschal.
 Pr. Seecadet¹⁰⁷ Hektor Pitner.
 Pr. Seecadet Adolf Tschann.
 Freg.-Arzt Dr.¹⁰⁸ Moriz Kudlich.
 Sch.-W.-Arzt 2. Cl.¹⁰⁹ Anton Kaplan.
 M.-V.-Offic. 4. Cl.¹¹⁰ Franz Turnowsky.
 M.-M. 1. Cl.¹¹¹ Friedrich Dennig.
 M.-M. 2. Cl.¹¹² Benjamin Grabinger.
 M.-U.-M. 1. Cl.¹¹³ Florian Neuhäuser.
 M.-U.-M. 2. Cl.¹¹⁴ Heinrich Philipp.

Drache.

L.-Sch.-Cpt.¹¹⁵ Heinrich Freiherr von Moll (†).¹¹⁶
 L.-Sch.-Lt.¹¹⁷ Karl Matthieu.
 L.-Sch.-Lt. Heinrich Stecher.
 L.-Sch.-Lt. Eugen Fürst Wrede.
 L.-Sch.-Fähn.¹¹⁸ Karl Weyprecht.
 L.-Sch.-Fähn. Georg Graf Hoyos.
 Mar.-Inf.-Lt. 1. Cl.¹¹⁹ Titus Karg.

¹⁰⁶ *Seecadet* = pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

¹⁰⁷ *Provisorischer Seecadet* = privremeni pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

¹⁰⁸ *Fregatten-Arzt Dr.* = liječnik na fregati. Stvarni diplomirani liječnik.

¹⁰⁹ *Schiffswundarzt 2. Cl.* = brodski liječnik – ranarnik 2. klase. Nije diplomirani liječnik.

¹¹⁰ *Marine-Verwaltungs-Offizial 4. Cl.* = mornarički službenik za financijsko poslovanje 4. klase.

¹¹¹ *Maschinen-Meister 1. Cl.* = glavni strojar 1. klase.

¹¹² *Maschinen-Meister 2. Cl.* = glavni strojar 2. klase.

¹¹³ *Maschinen-Unter-Meister 1. Cl.* = pomoćni strojar 1. klase.

¹¹⁴ *Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = pomoćni strojar 2. klase.

¹¹⁵ *Linienschiffs-Capitän* = kapetan linijskog broda. Ovdje u funkciji zapovjednika broda.

¹¹⁶ Attlmayr ovakvim znakom (križ) želi istaknuti da je ta osoba izgubila život u bitci kod Visa 1866. godine.

¹¹⁷ *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zamjenika zapovjednika broda.

¹¹⁸ *Linienschiffs-Fähnrich* = zastavnik linijskog broda.

¹¹⁹ *Marineinfanteriest-Leutnant 1. Cl.* = poručnik mornaričkog pješaštva 1. klase.

Seecadet¹²⁰ Adolf Krein.
 Seecadet Ignaz Mader.
 Seecadet Felix Reddi.
 Pr. Seecadet¹²¹ Miecislaus Ritter von Pietruski.
 Freg.-Arzt Dr.¹²² Friedrich Zorn.
 Sch.-W.-Arzt 2. Cl.¹²³ Franz Zapletal.
 M.-V.-Offic. 2. Cl.¹²⁴ Karl Riehle.
 M.-M. 1. Cl.¹²⁵ Eduard Körber.
 M.-M. 2. Cl.¹²⁶ Konrad Krebsler.
 M.-U.-M. 1. Cl.¹²⁷ Josef Gunhold.
 M.-U.-M. 2. Cl.¹²⁸ Paul Oltremonti.
 Pr. M.-U.-M. 2. Cl.¹²⁹ Friedrich Rosenberg.

Salamander.

L.-Sch-Cpt.¹³⁰ Karl Kern.
 L.-Sch.-Lt.¹³¹ Arno von Rohrscheidt.
 L.-Sch.-Lt. Franz Freiherr von La Motte.
 L.-Sch.-Fähn.¹³² Aurelius von Wittembersky.
 L.-Sch.-Fähn. Friedrich Pick.
 L.-Sch.-Fähn. Benno von Pechmann.
 Mar.-Inf.-Lt. 1. Cl.¹³³ Hermann Herczeg.
 Seecadet¹³⁴ August Süß.
 Seecadet Gustav Beer.
 Seecadet Otto Pauspettel von Drachenthal.
 Seecadet Heinrich von Cischini.
 Freg.-Arzt Dr.¹³⁵ Adolf Voytits.

¹²⁰ *Seecadet* = pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

¹²¹ *Provisorischer Seecadet* = privremeni pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

¹²² *Fregatten-Arzt Dr.* = liječnik na fregati. Stvarni diplomirani liječnik.

¹²³ *Schiffswundarzt 2. Cl.* = brodski liječnik – ranarnik 2. klase. Nije diplomirani liječnik.

¹²⁴ *Marine-Verwaltungs-Offizial 2. Cl.* = mornarički službenik za financijsko poslovanje 2. klase.

¹²⁵ *Maschinen-Meister 1. Cl.* = glavni strojar 1. klase.

¹²⁶ *Maschinen-Meister 2. Cl.* = glavni strojar 2. klase.

¹²⁷ *Maschinen-Unter-Meister 1. Cl.* = pomoćni strojar 1. klase.

¹²⁸ *Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = pomoćni strojar 2. klase.

¹²⁹ *Provisorischer Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = privremeni pomoćni strojar 2. klase.

¹³⁰ *Linienschiffs-Capitän* = kapetan linijskog broda. Ovdje u funkciji zapovjednika broda.

¹³¹ *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zamjenika zapovjednika broda.

¹³² *Linienschiffs-Fähnrich* = zastavnik linijskog broda.

¹³³ *Marineinfanteriest-Leutnant 1. Cl.* = poručnik mornaričkog pješništva 1. klase.

¹³⁴ *Seecadet* = pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

¹³⁵ *Fregatten-Arzt Dr.* = liječnik na fregati. Stvarni diplomirani liječnik.

Sch.-W.-Arzt 2. Cl.¹³⁶ Josef Heinz.
 M.-V.-Offic. 4. Cl.¹³⁷ Wilhelm Hermann.
 M.-M. 1. Cl.¹³⁸ Gottlieb Sutter.
 M.-M. 2. Cl.¹³⁹ Wilhelm Lantsch.
 M.-U.-M. 1. Cl.¹⁴⁰ Josef Essinger.
 M.-U.-M. 1. Cl. A. Grieser.
 M.-U.-M. 2. Cl.¹⁴¹ Leo Mayer.
 Pr. M.-U.-M. 2. Cl.¹⁴² Heinrich Bünger.

II. Holzschiffe.¹⁴³

Propeller-Linienschiff **Kaiser**.

L.-Sch.-Cpt. u. Commodor¹⁴⁴ Anton von Petz.
 L.-Scb.-Lt. u. 2. Comdt.¹⁴⁵ Julius Steiskal.
 L.-Scb.-Lt.¹⁴⁶ Hermann Biringer.
 L.-Scb.-Lt. Julius Wurmb.
 L.-Scb.-Lt. Josef Frank.
 L.-Scb.-Lt. Eugen Bachmann.
 L.-Scb.-Lt. Julius Ritter von Gröller.
 L.-Sch.-Fähn.¹⁴⁷ Leo Ahsbahs.
 L.-Sch.-Fähn. Gustav Brosch.
 L.-Sch.-Fähn. Karl Marinich.
 L.-Sch.-Fähn. Robert Proch (†).¹⁴⁸

¹³⁶ *Schiffswundarzt* 2. Cl. = brodski liječnik – ranarnik 2. klase. Nije diplomirani liječnik.

¹³⁷ *Marine-Verwaltungs-Offizial* 4. Cl. = mornarički službenik za financijsko poslovanje 4. klase.

¹³⁸ *Maschinen-Meister* 1. Cl. = glavni strojar 1. klase.

¹³⁹ *Maschinen-Meister* 2. Cl. = glavni strojar 2. klase.

¹⁴⁰ *Maschinen-Unter-Meister* 1. Cl. = pomoćni strojar 1. klase.

¹⁴¹ *Maschinen-Unter-Meister* 2. Cl. = pomoćni strojar 2. klase.

¹⁴² *Provisorischer Maschinen-Unter-Meister* 2. Cl. = privremeni pomoćni strojar 2. klase.

¹⁴³ *Holzschiffe* = drveni brodovi. Za razliku od brodova iz I. divizije koji su također drveni, ali s čeličnim ojačanjima duž oba boka pa odatle oklopljeni brodovi, ovu II. diviziju čine neoklopljeni brodovi; stoga se lapidarno i ističe: drveni brodovi. Naravno da i ovi brodovi imaju parostroj s pogonom na vijak, a u klasi su linijskih brodova (*Propeller-Linienschiff*).

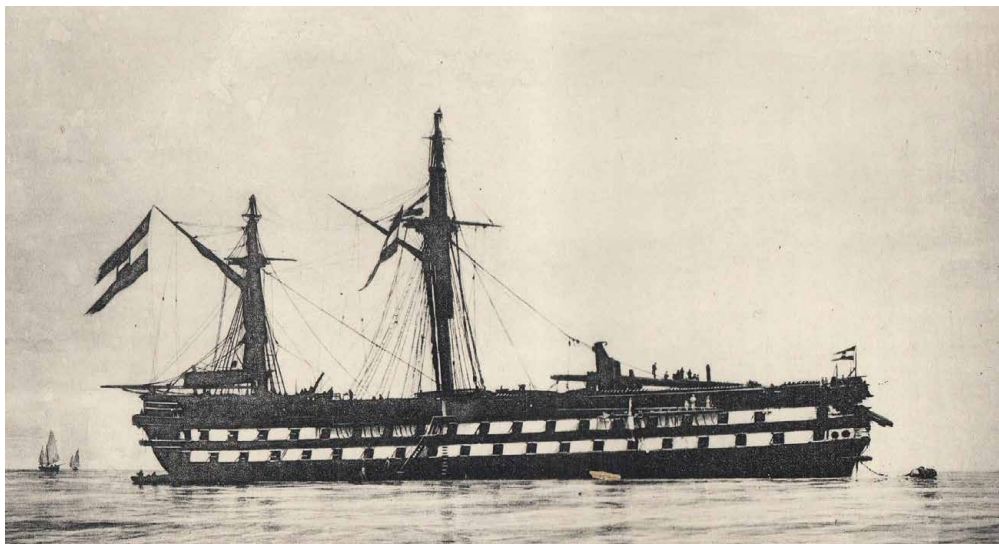
¹⁴⁴ *Linienschiffs-Capitän und Commodor* = kapetan linijskog broda i komodor. Ovdje u funkciji zapovjednika broda. Istaknuto komodor znači da je i zapovjednik II. divizije eskandre. Komodor je tada bio čin ispred admiralskog.

¹⁴⁵ *Schraubenlinienschiffs-Leutnant und 2. Commandant* = poručnik linijskog parobroda i drugi zapovjednik. Ova je osoba zapravo zamjenik zapovjednika broda i zamjenik zapovjednika II. divizije eskadre.

¹⁴⁶ *Schraubenlinienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog parobroda.

¹⁴⁷ *Linienschiffs-Fähnrich* = zastavnik linijskog broda.

¹⁴⁸ Attlmayr ovakvim znakom (križ) želi istaknuti da je ta osoba izgubila život u bitci kod Visa 1866. godine.



Austrijski oklopljeni linijski brod "Kaiser", zapovjedni brod II. divizije. Imao parni pogon na propeler - vijak (F. ATTLMAYR, 1896, slika između str. 190-191)

L.-Sch.-Fähr. Hugo Pogatschnigg.
 Mar.-Inf.-Hptm. 2. Cl.¹⁴⁹ Franz Sabin.
 Mar.-Inf.-Oberlt.¹⁵⁰ Josef Luksch.
 Mar.-Inf.-Lt.¹⁵¹ Adolf Brenn.
 Seecadet¹⁵² Gustav Schindler.
 Seecadet Wenzel Arleth.
 Seecadet Johann Kalan.
 Seecadet Isidor Freiherr Benko von Boinik.
 Seecadet Edmund Hanslik.
 Seecadet Alfons Freiherr von Pereira.
 Seecadet Karl Peyerle.
 Pr. Seecadet¹⁵³ Karl Günther Freiherr von Sternegg.
 Pr. Seecadet Anton Ruth.
 Pr. Seecadet Friedrich Freiherr von der Decken.
 Pr. Seecadet Eugen Kassel.

¹⁴⁹ *Marineinfanteriest-Hauptmann 2. Cl.* = satnik mornaričkog pješništva 2. klase.

¹⁵⁰ *Marineinfanteriest-Oberleutnant* = natporučnik mornaričkog pješništva.

¹⁵¹ *Marineinfanteriest-Leutnant* = poručnik mornaričkog pješništva.

¹⁵² *Seecadet* = pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

¹⁵³ *Provisorischer Seecadet* = privremeni pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

Pr. Freg.-Kaplan¹⁵⁴ Albert Milcetic.
 L.-Sch.-Arzt Dr.¹⁵⁵ Moriz Bernstein.
 Pr. Corv.-Arzt Dr.¹⁵⁶ Dominik Linardic.
 Sch.-W.-Arzt. 1. Cl.¹⁵⁷ Simon Hartdopler.
 Sch.-W.-Arzt. 2. Cl.¹⁵⁸ Johann Hopfesberger.
 M.-V.-Offic. 1. Cl.¹⁵⁹ Andreas Gailer.
 M.-V.-Accessist 1. Cl.¹⁶⁰ Johann Kragl.
 M.-M. 1. Cl.¹⁶¹ Franz Prause.
 M.-M. 1. Cl. Johann Knapp.
 M.-M. 2. Cl.¹⁶² Karl Niemann.
 Pr. M.-U.-M. 1. Cl.¹⁶³ Josef von Prückner.
 Pr. M.-U.-M. 2. Cl.¹⁶⁴ Ferdinand Hüttner.
 Pr. M.-U.-M. 3. Cl.¹⁶⁵ Georg Tomič.

Propeller-Fregatten.

Novara.

L.-Sch.-Cpt.¹⁶⁶ Johann Erik af Klint (†).¹⁶⁷
 L.-Sch.-Lt.¹⁶⁸ Rudolf Schröder.
 L.-Sch.-Lt. Franz Tschernatsch.
 L.-Sch.-Lt. Alexander Kalmár.
 L.-Sch.-Fahnr.¹⁶⁹ Andreas Conte Borelli.
 L.-Sch.-Fahnr. Victor Freiherr von Alnoch.
 L.-Sch.-Fahnr. Karl Renvers.
 L.-Sch.-Fahnr. Anton Kloß.
 Mar.-Inf.-Oberlt.¹⁷⁰ Franz Waigend.

¹⁵⁴ *Provisorischer Fregatte-Kaplan* = privremeni pomoćni svećenik, kapelan na fregati.

¹⁵⁵ *Linienschiff-Arzt Dr.* = liječnik na linijskom brodu. Stvarni diplomirani liječnik.

¹⁵⁶ *Provisorischer Corvette Arzt Dr.* = privremeni liječnik na korveti. Stvarni diplomirani liječnik.

¹⁵⁷ *Schiffswundarzt 1. Cl.* = brodski liječnik – ranarnik 1. klase. Nije diplomirani liječnik.

¹⁵⁸ *Schiffswundarzt 2. Cl.* = brodski liječnik – ranarnik 2. klase. Nije diplomirani liječnik.

¹⁵⁹ *Marine-Verwaltungs-Offizial 1. Cl.* = mornarički službenik 1. klase za financijsko poslovanje.

¹⁶⁰ *Marine-Verwaltungs-Accessist 1. Cl.* = mornarički službenik 1. klase za opskrbu.

¹⁶¹ *Maschinen-Meister 1. Cl.* = glavni strojar 1. klase.

¹⁶² *Maschinen-Meister 2. Cl.* = glavni strojar 2. klase.

¹⁶³ *Provisorischer Maschinen-Unter-Meister 1. Cl.* = privremeni pomoćni strojar 1. klase.

¹⁶⁴ *Provisorischer Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = privremeni pomoćni strojar 2. klase.

¹⁶⁵ *Provisorischer Maschinen-Unter-Meister 3. Cl.* = privremeni pomoćni strojar 3. klase.

¹⁶⁶ *Linienschiffs-Capitän* = kapetan linijskog broda. Ovdje u funkciji zapovjednika broda.

¹⁶⁷ Attlmayr ovakvim znakom (križ) želi istaknuti da je ta osoba izgubila život u bitci kod Visa 1866. godine.

¹⁶⁸ *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zamjenika zapovjednika broda.

¹⁶⁹ *Linienschiffs-Fähnrich* = zastavnik linijskog broda.

¹⁷⁰ *Marineinfanteriest-Oberleutnant* = natporučnik mornaričkog pješaštva.

Seecadet¹⁷¹ Sebastian Stoich.
 Seecadet Karl Achelpohl.
 Seecadet Victor Sambucchi.
 Seecadet Lukas Sodargna.
 Seecadet Gustav Cimiotti.
 Pr. Seecadet¹⁷² Adolf Hlouschek.
 Pr. Seecadet Stefan Ritter Dojmi von Delupis.
 Freg. Kaplan¹⁷³ Andreas Pachor.
 Freg.-Arzt Dr.¹⁷⁴ Franz Gregor.
 Pr. Corv.Arzt¹⁷⁵ Friedrich Kabrhel.
 Sch.-W.-Arzt 1. Cl.¹⁷⁶ Vincenz Harvalik.
 M.-V.-Offic. 1. Cl.¹⁷⁷ Willibald Scube.
 M.-V.-Accessist 1. Cl.¹⁷⁸ Josef Samuel.
 M.-M. 1. Cl.¹⁷⁹ Johann Steffan.
 M.-M. 2. Cl.¹⁸⁰ Vincenz Bernardi.
 M.-U.-M. 1. Cl.¹⁸¹ Josef Wondra.
 Pr. M.-U.-M. 1. Cl.¹⁸² Friedrich von Schulz.
 Pr. M.-U.-M. 2. Cl.¹⁸³ Karl Wernik.

Schwarzenberg.

L.-Sch.-Cpt.¹⁸⁴ Georg Milossich.
 L.-Sch.-Lt.¹⁸⁵ Camillo Ritter von Henriquez.
 L.-Sch.-Lt. Karl Ritter Seemann von Treuenwart.
 L.-Sch.-Lt. Paul Hauser.
 L.-Sch.-Fähn.¹⁸⁶ Karl Herber.
 L.-Sch.-Fähn. Arthur Müldner.

¹⁷¹ *Seecadet* = pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

¹⁷² *Provisorischer Seecadet* = privremeni pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

¹⁷³ *Fregatten-Kaplan* = pomoćni svećenik, kapelan na fregati.

¹⁷⁴ *Fregatten-Arzt Dr.* = liječnik na fregati. Stvarni diplomirani liječnik.

¹⁷⁵ *Provisorischer Corvetten-Arzt* = privremeni liječnik na korveti. Nije diplomirani liječnik.

¹⁷⁶ *Schiffswundarzt 1. Cl.* = brodski liječnik – ranarnik 1. klase. Nije diplomirani liječnik.

¹⁷⁷ *Marine-Verwaltungs-Offizial 1. Cl.* = mornarički službenik 1. klase za financijsko poslovanje.

¹⁷⁸ *Marine-Verwaltungs-Accessist 1. Cl.* = mornarički službenik 1. klase za opskrbu.

¹⁷⁹ *Maschinen-Meister 1. Cl.* = glavni strojar 1. klase.

¹⁸⁰ *Maschinen-Meister 2. Cl.* = glavni strojar 2. klase.

¹⁸¹ *Maschinen-Unter-Meister 1. Cl.* = pomoćni strojar 1. klase.

¹⁸² *Provisorischer Maschinen-Unter-Meister 1. Cl.* = privremeni pomoćni strojar 1. klase.

¹⁸³ *Provisorischer Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = privremeni pomoćni strojar 2. klase.

¹⁸⁴ *Linienschiffs-Capitän* = kapetan linijskog broda. Ovdje u funkciji zapovjednika broda.

¹⁸⁵ *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zamjenika zapovjednika broda.

¹⁸⁶ *Linienschiffs-Fähnrich* = zastavnik linijskog broda.

L.-Sch.-Fähn. Karl Adamovich.
 L.-Sch.-Fähn. Ferdinand Gebhardt.
 Mar.-Inf.-Oberlt.¹⁸⁷ Stefan Tschreschner.
 Seecadet¹⁸⁸ Otto Freiherr von Schollay.
 Seecadet Hermann Ritter von Jedina.
 Seecadet Rafael Hofmann.
 Seecadet Karl Reichmann.
 Seecadet Alexander Toppo.
 Pr. Seecadet¹⁸⁹ Karl Weise.
 Sch.-Kaplan¹⁹⁰ Sigmund Buzzi.
 Freg.-Arzt Dr.¹⁹¹ Heinrich Wawra.
 Sch.-W.-Arzt 2. Cl.¹⁹² Franz Hödl.
 Sch.-W.-Arzt 2. Cl. Franz Schmidinger.
 M.-V.-Offic. 2. Cl.¹⁹³ Anton Dworschak.
 M.-V.-Accessist 1. Cl.¹⁹⁴ Alexander Schmidt.
 M.-M. 1. Cl.¹⁹⁵ Jens Jensen.
 M.-M. 2. Cl.¹⁹⁶ Heinrich Gatter.
 M.-U.-M. 1. Cl. Theodor Dell.
 M.-U.-M. 2. Cl.¹⁹⁷ Wilhelm Schmitz.

Radetzky.

L.-Sch.-Cpt.¹⁹⁸ Josef von Aurnhammer.
 L.-Sch.-Lt.¹⁹⁹ Wilhelm Kropp.
 L.-Sch.-Lt. Ottokar Faulak.
 L.-Sch.-Lt. Karl Rosenstiel.
 L.-Sch.-Fähn.²⁰⁰ Wenzel Paradeiser.
 L.-Sch.-Fähn. Friedrich Schweisgut.
 L.-Sch.-Fähn. August von Küfferle.

¹⁸⁷ *Marineinfanteriest Oberleutnant* = natporučnik mornaričkog pješaštva.

¹⁸⁸ *Seecadet* = pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

¹⁸⁹ *Provisorischer Seecadet* = privremeni pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

¹⁹⁰ *Schiffs-Kaplan* = brodski kapelan – dušobrižnik.

¹⁹¹ *Fregatten-Arzt Dr.* = liječnik na fregati. Stvarni diplomirani liječnik.

¹⁹² *Schiffswundarzt 2. Cl.* = brodski liječnik – ranarnik 2. klase. Nije diplomirani liječnik.

¹⁹³ *Marine-Verwaltungs-Offizial 2. Cl.* = mornarički službenik 2. klase za financijsko poslovanje.

¹⁹⁴ *Marine-Verwaltungs-Accessist 1. Cl.* = mornarički službenik 1. klase za opskrbu.

¹⁹⁵ *Maschinen-Meister 1. Cl.* = glavni strojar 1. klase.

¹⁹⁶ *Maschinen-Meister 2. Cl.* = glavni strojar 2. klase.

¹⁹⁷ *Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = pomoćni strojar 2. klase.

¹⁹⁸ *Linienschiffs-Capitän* = kapetan linijskog broda. Ovdje u funkciji zapovjednika broda.

¹⁹⁹ *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zamjenika zapovjednika broda.

²⁰⁰ *Linienschiffs-Fähnrich* = zastavnik linijskog broda.

Mar.-Inf.-Lt. 2. Cl.²⁰¹ Georg Bulharyn.
 Seecadet²⁰² Hugo Graf Oberndorf.
 Seecadet Adalbert Haller.
 Seecadet Eduard Marquard.
 Seecadet Theodor Kunwald.
 Pr. Seecadet²⁰³ Rafael Jvanovich.
 Adm. Kaplan²⁰⁴ Karl Mosettig.
 Freg.-Arzt Dr.²⁰⁵ Robert Kolaczek.
 Sch.-W.-Arzt 2. Cl.²⁰⁶ Franz Agler.
 Sch.-W.-Arzt 2. Cl. Leonidas Newerski.
 M.-V.-Offic. 2. Cl.²⁰⁷ Johann Buffulini.
 M.-V.-Accessist 2. Cl.²⁰⁸ Franz Kaltofen.
 M.-M. 2. Cl.²⁰⁹ Johann Spetzler.
 M.-M. 2. Cl. Johann Dierlmayer.
 M.-U.-M. 2. Cl.²¹⁰ Alois Knaffel.
 Pr. M.-U.-M. 2. Cl.²¹¹ Anton Schromm.
 M.-U.-M. 3. Cl.²¹² Raimund Lauer.

Adria.

Freg.-Cpt.²¹³ Adolf Daufalik.
 L.-Scb.-Lt.²¹⁴ Karl Beck.
 L.-Scb.-Lt. Emil Palase von Grettberg.
 L.-Scb.-Lt. Alois Andreyka.
 L.-Sch.-Fähn.²¹⁵ Vincenz Rosenzweig.
 L.-Sch.-Fähn. Rudolf Graf Montecuccoli.
 L.-Sch.-Fähn. Maximilian Rottauscher.

²⁰¹ *Marineinfanteriest-Leutnant* = poručnik mornaričkog pješništva.

²⁰² *Seecadet* = pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

²⁰³ *Provisorischer Seecadet* = privremeni pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

²⁰⁴ *Administrativer Kaplan* = administrativni kapelan na brodu.

²⁰⁵ *Fregatten-Arzt Dr.* = liječnik na fregati. Stvarni diplomirani liječnik.

²⁰⁶ *Schiffswundarzt 2. Cl.* = brodski liječnik – ranarnik 2. klase. Nije diplomirani liječnik.

²⁰⁷ *Marine-Verwaltungs-Offizial 2. Cl.* = mornarički službenik 2. klase za financijsko poslovanje.

²⁰⁸ *Marine-Verwaltungs-Accessist 2. Cl.* = mornarički službenik 2. klase za opskrbu.

²⁰⁹ *Maschinen-Meister 2. Cl.* = glavni strojar 2. klase.

²¹⁰ *Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = pomoćni strojar 2. klase.

²¹¹ *Provisorischer Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = privremeni pomoćni strojar 2. klase.

²¹² *Maschinen-Meister 3. Cl.* = glavni strojar 3. klase.

²¹³ *Fregatten-Kapitän* = kapetan fregate. Ovdje u funkciji zapovjednika broda.

²¹⁴ *Schraubensinienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog parobroda. Ovdje u funkciji zamjenika zapovjednika broda.

²¹⁵ *Schraubensinienschiffs-Fähnrich* = zastavnik linijskog parobroda.

Mar.-Inf.-Lt. 2. Cl.²¹⁶ Franz Gorischek.
 Seecadet²¹⁷ Franz Lorenz.
 Seecadet Victor Zehetmayer.
 Seecadet Johann Dollenz.
 Seecadet Victor Ritter von Jenik.
 Pr. Seecadet²¹⁸ Georg Dabinovich.
 L.-Sch.-Caplan²¹⁹ Johann Karabaic.
 Freg.-Arzt Dr.²²⁰ Adolf Prussnig.
 Sch.-W.-Arzt 2. Cl.²²¹ Johann Barta.
 Sch.-W.-Arzt 2. Cl. Georg Bullmann.
 M.-V.-Offic. 2. Cl.²²² Josef Schmidt.
 M.-V.-Accessist 2. Cl.²²³ Wenzel Gorda.
 M.-M. 1. Cl.²²⁴ Friedrich Mayer.
 M.-M. 2. Cl.²²⁵ Konrad Wartmann.
 M.-U.-M. 1. Cl.²²⁶ Johann Wagner.
 Pr. M.-U.-M. 2. Cl.²²⁷ Karl Eberhardt.

Donau.

Freg.-Cpt.²²⁸ Maximilian Pitner.
 L.-Sch.-Lt.²²⁹ Josef Maraspin.
 L.-Sch.-Lt. Josef Primavesi.
 L.-Sch.-Lt. Wilhelm Graf Mercandin.
 L.-Sch.-Fähnrl.²³⁰ Arthur Graf Sermage.
 L.-Sch.-Fähnrl. Franz Laschober.
 L.-Sch.-Fähnrl. Josef Wilfan.
 Mar.-Inf.-Lt. 2. Cl.²³¹ Vincenz Heinlein.

²¹⁶ *Marineinfanteriest Leutnant 2. Cl.* = poručnik mornaričkog pješaštva 2. klase.

²¹⁷ *Seecadet* = pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

²¹⁸ *Provisorischer Seecadet* = privremeni pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

²¹⁹ *Linienschiffs-Kaplan* = kapelan na linijskom brodu.

²²⁰ *Fregatten-Arzt Dr.* = liječnik na fregati. Stvarni diplomirani liječnik.

²²¹ *Schiffswundarzt 2. Cl.* = brodski liječnik – ranarnik 2. klase. Nije diplomirani liječnik.

²²² *Marine-Verwaltungs-Offizial 2. Cl.* = mornarički službenik 2. klase za financijsko poslovanje.

²²³ *Marine-Verwaltungs-Accessist 2. Cl.* = mornarički službenik 2. klase za opskrbu.

²²⁴ *Maschinen-Meister 1. Cl.* = glavni strojar 1. klase.

²²⁵ *Maschinen-Meister 2. Cl.* = glavni strojar 2. klase.

²²⁶ *Maschinen-Unter-Meister 1. Cl.* = pomoćni strojar 1. klase.

²²⁷ *Provisorischer Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = privremeni pomoćni strojar 2. klase.

²²⁸ *Fregatten-Capitän* = kapetan fregate. Ovdje u funkciji zapovjednika broda.

²²⁹ *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zamjenika zapovjednika broda.

²³⁰ *Linienschiffs-Fähnrich* = zastavnik linijskog broda.

²³¹ *Marineinfanteriest Leutnant* = poručnik mornaričkog pješaštva.

Seecadet²³² Franz Bartsch.
 Seecadet August Schweisgut.
 Seecadet Simon Lehnhardt.
 Seecadet Vincenz Pogliès.
 Seecadet Friedrich Fritz.
 Freg.-Caplan²³³ Lorenz Rakowetz.
 Freg.-Arzt Dr.²³⁴ Eduard Michel.
 Sch.-W.-Arzt 2. Cl.²³⁵ Karl Neuer.
 Sch.-W.-Arzt 2. Cl. Edmond Bugel.
 M.-V.-Offic. 3. Cl.²³⁶ Heinrich Bidla.
 M.-M. 1. Cl.²³⁷ Eduard Bauduin.
 M.-M. 2. Cl.²³⁸ Nikolaus Vidrich.
 M.-U.-M. 1. Cl.²³⁹ Paul Rehberger.
 M.-U.-M. 2. Cl.²⁴⁰ Johann Bohdanecky.

Propeller-Corvette **Erzherzog Friedrich.**

Freg.-Cpt.²⁴¹ Markus Florio.
 L.-Sch.-Lt.²⁴² Oskar Kern.
 L.-Sch.-Lt. Paul Frankl.
 L.-Sch.-Fähn.²⁴³ Johann Hentschl.
 L.-Sch.-Fähn. Alexander Millinkovich.
 L.-Sch.-Fähn. Josef Treipel.
 Seecadet²⁴⁴ Rudolf Labrés.
 Seecadet Bernhard von Grisogono.
 Seecadet Jacob de Leva.
 Seecadet Stefan von Patay.
 Corv.-Arzt Dr.²⁴⁵ Ambros Janka.
 Sch.-W.-Arzt 1. Cl.²⁴⁶ Eduard Hell.

²³² *Seecadet* = pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

²³³ *Fregatten-Caplan* = kapelan na fregati.

²³⁴ *Fregatten-Arzt Dr.* = liječnik na fregati. Stvarni diplomirani liječnik.

²³⁵ *Schiffswundarzt 2. Cl.* = brodski liječnik – ranarnik 2. klase. Nije diplomirani liječnik.

²³⁶ *Marine-Verwaltungs-Offizial 3. Cl.* = mornarički službenik 3. klase za financijsko poslovanje.

²³⁷ *Maschinen-Meister 1. Cl.* = glavni strojar 1. klase.

²³⁸ *Maschinen-Meister 2. Cl.* = glavni strojar 2. klase.

²³⁹ *Maschinen-Unter-Meister 1. Cl.* = pomoćni strojar 1. klase.

²⁴⁰ *Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = pomoćni strojar 2. klase.

²⁴¹ *Fregatten-Capitän* = kapetan fregate. Ovdje u funkciji zapovjednika broda.

²⁴² *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zamjenika zapovjednika broda.

²⁴³ *Linienschiffs-Fähnrich* = zastavnik linijskog broda.

²⁴⁴ *Seecadet* = pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

²⁴⁵ *Corvette-Arzt Dr.* = liječnik na korveti. Stvarni diplomirani liječnik.

²⁴⁶ *Schiffswundarzt 1. Cl.* = brodski liječnik – ranarnik 1. klase. Nije diplomirani liječnik.

M.-V.-Offic. 4. Cl. Ferdinand Haschek.
 M.-M. 2. Cl.²⁴⁷ Karl Goldschmidt.
 M.-U.-M. 1. Cl.²⁴⁸ Johann Grössl.
 M.-U.-M. 2. Cl.²⁴⁹ Johann Beck.

[III.] Propeller-Kanonenboote²⁵⁰ 2. Cl.

Hum.

Freg.-Cpt.²⁵¹ Ludwig Eberle.
 L.-Sch.-Lt.²⁵² Karl Müller von Müllenau.
 L.-Sch.-Fähnrl.²⁵³ Rudolf Berghofer.
 L.-Sch.-Fähnrl. Amadeus Ziller.
 Seecadet²⁵⁴ Karl Mayler.
 Corv.-Arzt Dr.²⁵⁵ Wilhelm Sachs.
 M.-V.-Offic. 5. Cl.²⁵⁶ Josef Tauschek.
 M.-M. 2. Cl.²⁵⁷ Valentin Reinhold.
 M.-U.-M. 1. Cl.²⁵⁸ Eduard Haslinger.
 M.-U.-M. 2. Cl.²⁵⁹ Karl Bünthe.

Seehund.

Freg.-Cpt.²⁶⁰ Wilhelm Calafatti.
 L.-Sch.-Lt.²⁶¹ Julius Fidler von Isarborn.
 L.-Sch.-Fähnrl.²⁶² Karl von Baritz.
 L.-Sch.-Fähnrl. Karl Schonta.

²⁴⁷ *Maschinen-Meister 2. Cl.* = glavni strojar 2. klase.

²⁴⁸ *Maschinen-Unter-Meister 1. Cl.* = pomoćni strojar 1. klase.

²⁴⁹ *Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = pomoćni strojar 2. klase.

²⁵⁰ *Propeller-Kanonenboote* = propeler-topovnjača. Topovnjača koja je imala pogon preko propelera (vijka). Naravno, i ona je, kao sve drugo brodovlje, imala parni pogon nastao gorenjem ugljena u parostroju. Također je bila i brod drvene konstrukcije. U izvorniku nije istaknuto da je to treća skupina Ratne ili Carske eskadre pa je to ovdje dodano u uglatim zagradama.

²⁵¹ *Fregatten-Capitän* = kapetan fregate. Ovdje u funkciji zapovjednika broda.

²⁵² *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zamjenika zapovjednika broda.

²⁵³ *Linienschiffs-Fähnrich* = zastavnik linijskog broda.

²⁵⁴ *Seecadet* = pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

²⁵⁵ *Corvetten-Arzt Dr.* = liječnik na korveti. Stvarni diplomirani liječnik.

²⁵⁶ *Marine-Verwaltungs-Offizial 5. Cl.* = mornarički službenik 5. klase za financijsko poslovanje.

²⁵⁷ *Maschinen-Meister 2. Cl.* = glavni strojar 2. klase.

²⁵⁸ *Maschinen-Unter-Meister 1. Cl.* = pomoćni strojar 1. klase.

²⁵⁹ *Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = pomoćni strojar 2. klase.

²⁶⁰ *Fregatten-Capitän* = kapetan fregate. Ovdje u funkciji zapovjednika broda.

²⁶¹ *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zamjenika zapovjednika broda.

²⁶² *Linienschiffs-Fähnrich* = zastavnik linijskog broda.

Seecadet²⁶³ Heinrich von Benigni.
 Sch.-W.-Arzt²⁶⁴ Wolfgang Waldmann.
 M.-V.-Offic. 5. Cl.²⁶⁵ Eduard Kraus.
 M.-M. 2. Cl.²⁶⁶ Andreas Köppel.
 M.-U.-M. 1. Cl.²⁶⁷ Franz Makovic.
 Pr. M.-U.-M. 2. Cl.²⁶⁸ Franz Hartmann.

Streiter.

Corv.-Cpt.²⁶⁹ Rudolf Ungewitter.
 L.-Sch.-Lt.²⁷⁰ Karl Scheuermann.
 L.-Sch.-Fähn.²⁷¹ Anton Panfilli.
 L.-Sch.-Fähn. Martin Rukavina.
 Seecadet²⁷² Edmund Bischoff.
 Corv.-Arzt Dr.²⁷³ Karl Rosenfeld.
 M.-V.-Offic. 4. Cl.²⁷⁴ Anton Khul.
 M.-M. 2. Cl.²⁷⁵ Jacob Fuchs.
 M-U.-M. 1. Cl.²⁷⁶ Karl Talento.
 Pr. M.-U.-M. 2. Cl.²⁷⁷ Jacob Fassel.

Reka.

Corv.-Cpt.²⁷⁸ Adolf Nölting.
 L.-Sch.-Lt.²⁷⁹ Heinrich Fayenz.
 L.-Sch.-Fähn.²⁸⁰ Josef Lehnert.
 L.-Sch.-Fähn. Josef Rezníček.

²⁶³ *Seecadet* = pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

²⁶⁴ *Schiffswundarzt* = brodski liječnik – ranarnik. Nije diplomirani liječnik.

²⁶⁵ *Marine-Verwaltungs-Offizial 5. Cl.* = mornarički službenik 5. klase za financijsko poslovanje.

²⁶⁶ *Maschinen-Meister 2. Cl.* = glavni strojar 2. klase.

²⁶⁷ *Maschinen-Unter-Meister 1. Cl.* = pomoćni strojar 1. klase.

²⁶⁸ *Provisorischer Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = privremeni pomoćni strojar 2. klase.

²⁶⁹ *Corvetten-Capitän* = kapetan korvete. Ovdje u funkciji zapovjednika broda.

²⁷⁰ *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zamjenika zapovjednika broda.

²⁷¹ *Linienschiffs-Fähnrich* = zastavnik linijskog broda.

²⁷² *Seecadet* = pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

²⁷³ *Corvetten-Arzt Dr.* = liječnik na korveti. Stvarni diplomirani liječnik.

²⁷⁴ *Marine-Verwaltungs-Offizial 4. Cl.* = mornarički službenik 4. klase za financijsko poslovanje.

²⁷⁵ *Maschinen-Meister 2. Cl.* = glavni strojar 2. klase.

²⁷⁶ *Maschinen-Unter-Meister 1. Cl.* = pomoćni strojar 1. klase.

²⁷⁷ *Provisorischer Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = privremeni pomoćni strojar 2. klase.

²⁷⁸ *Corvetten-Capitän* = kapetan korvete. Ovdje u funkciji zapovjednika broda.

²⁷⁹ *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zamjenika zapovjednika broda.

²⁸⁰ *Linienschiffs-Fähnrich* = zastavnik linijskog broda.

Seecadet²⁸¹ Wenzel Kozelka.
 Sch.-W.-Arzt 2. Cl.²⁸² Vincenz Uhler.
 M.-V.-Offic. 5. Cl.²⁸³ Victor Indrak.
 M.-M. 2. Cl.²⁸⁴ Wenzel Lehmann.
 M.-U.-M. 1. Cl.²⁸⁵ Paul Wegmann.
 M.-U.-M. 2. Cl.²⁸⁶ Martin Bayer.

Velebich.

Corv.-Cpt.²⁸⁷ Viktor Herzfeld.
 L.-Sch.-Lt.²⁸⁸ Eugen Gáal Gyula.
 L.-Sch.-Fähnrl.²⁸⁹ Gustav Kemmel.
 L.-Sch.-Fähnrl. Oskar Fischer.
 Seecadet²⁹⁰ Josef Bayer.
 Corv.-Arzt Dr.²⁹¹ Emanuel Weiß.
 M.-V.-Offic. 5. Cl.²⁹² Michael Ricci.
 M.-M. 2. Cl.²⁹³ Georg Hueber.
 M.-U.-M. 1. Cl.²⁹⁴ Blasius Sagmeister.
 M.-U.-M. 2. Cl.²⁹⁵ Anton Maurig.

Wall.

Corv.-Cpt.²⁹⁶ Alexander Graf Kielmansegge.
 L.-Sch.-Lt.²⁹⁷ Peter Grancich.
 L.-Sch.-Fähnrl.²⁹⁸ Karl Barth.
 L.-Sch.-Fähnrl. Arthur Lobinger.

²⁸¹ *Seecadet* = pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

²⁸² *Schiffswundarzt 2.Cl.* = brodski liječnik – ranarnik 2. klase. Nije diplomirani liječnik.

²⁸³ *Marine-Verwaltungs-Offizial 5. Cl.* = mornarički službenik 5. klase za financijsko poslovanje.

²⁸⁴ *Maschinen-Meister 2. Cl.* = glavni strojar 2. klase.

²⁸⁵ *Maschinen-Unter-Meister 1. Cl.* = pomoćni strojar 1. klase.

²⁸⁶ *Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = pomoćni strojar 2. klase.

²⁸⁷ *Corvetten-Capitän* = kapetan korvete. Ovdje u funkciji zapovjednika broda.

²⁸⁸ *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zamjenika zapovjednika broda.

²⁸⁹ *Linienschiffs-Fähnrich* = zastavnik linijskog broda.

²⁹⁰ *Seecadet* = pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

²⁹¹ *Corvetten-Arzt Dr.* = liječnik na korveti. Stvarni diplomirani liječnik.

²⁹² *Marine-Verwaltungs-Offizial 5. Cl.* = mornarički službenik 5. klase za financijsko poslovanje.

²⁹³ *Maschinen-Meister 2. Cl.* = glavni strojar 2. klase.

²⁹⁴ *Maschinen-Unter-Meister 1. Cl.* = pomoćni strojar 1. klase.

²⁹⁵ *Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = pomoćni strojar 2. klase.

²⁹⁶ *Corvetten-Capitän* = kapetan korvete. Ovdje u funkciji zapovjednika broda.

²⁹⁷ *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zamjenika zapovjednika broda.

²⁹⁸ *Linienschiffs-Fähnrich* = zastavnik linijskog broda.

Seecadet²⁹⁹ Eduard Weisse.
 Corv.-Arzt Dr.³⁰⁰ Josef Potočnik.
 M.-V.-Offic. 5. Cl.³⁰¹ Franz Negri.
 M.-M. 2. Cl.³⁰² Leopold Leykum.
 M.-U.-M. 1. Cl.³⁰³ Ferdinand de Fiori.
 M.-U.-M. 2. Cl.³⁰⁴ Franz Huth.

Dalmat.

Corv.-Cpt.³⁰⁵ Wilhelm Freiherr von Wickede.
 L.-Sch.-Lt.³⁰⁶ Gustav Hinke.
 L.-Sch.-Fähnrl.³⁰⁷ Alfred Müller.
 L.-Sch.-Fähnrl. Wilhelm Mörth.
 Seecadet³⁰⁸ Friedrich Rubelli von Sturmfest.
 Corv.-Arzt Dr.³⁰⁹ Eduard Féjér.
 M.-V.-Offic. 5. Cl.³¹⁰ Eduard Persoglia.
 M.-M. 2. Cl.³¹¹ Wilhelm Hinsenkamp.
 M.-U.-M. 1. Cl.³¹² Andreas Ebneht.
 M.-U.-M. 2. Cl.³¹³ Franz Albrecht.

²⁹⁹ *Seecadet* = pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

³⁰⁰ *Corvetten-Arzt Dr.* = liječnik na korveti. Stvarni diplomirani liječnik.

³⁰¹ *Marine-Verwaltungs-Offizial 5. Cl.* = mornarički službenik 5. klase za financijsko poslovanje.

³⁰² *Maschinen-Meister 2. Cl.* = glavni strojar 2. klase.

³⁰³ *Maschinen-Unter-Meister 1. Cl.* = pomoćni strojar 1. klase.

³⁰⁴ *Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = pomoćni strojar 2. klase.

³⁰⁵ *Corvetten-Capitän* = kapetan korvete. Ovdje u funkciji zapovjednika broda.

³⁰⁶ *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zamjenika zapovjednika broda.

³⁰⁷ *Linienschiffs-Fähnrl.* = zastavnik linijskog broda.

³⁰⁸ *Seecadet* = pitomac ili gojenac Mornaričke akademije.

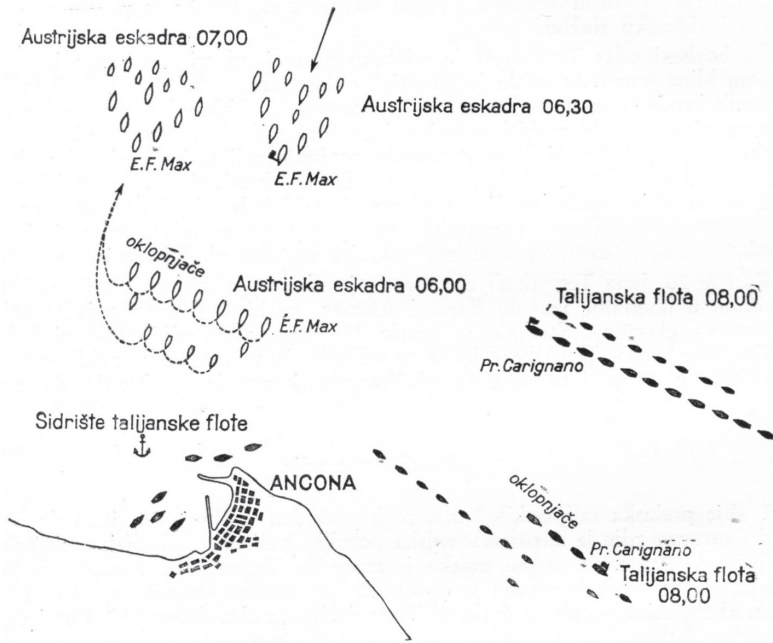
³⁰⁹ *Corvetten-Arzt Dr.* = liječnik na korveti. Stvarni diplomirani liječnik.

³¹⁰ *Marine-Verwaltungs-Offizial 5. Cl.* = mornarički službenik 5. klase za financijsko poslovanje.

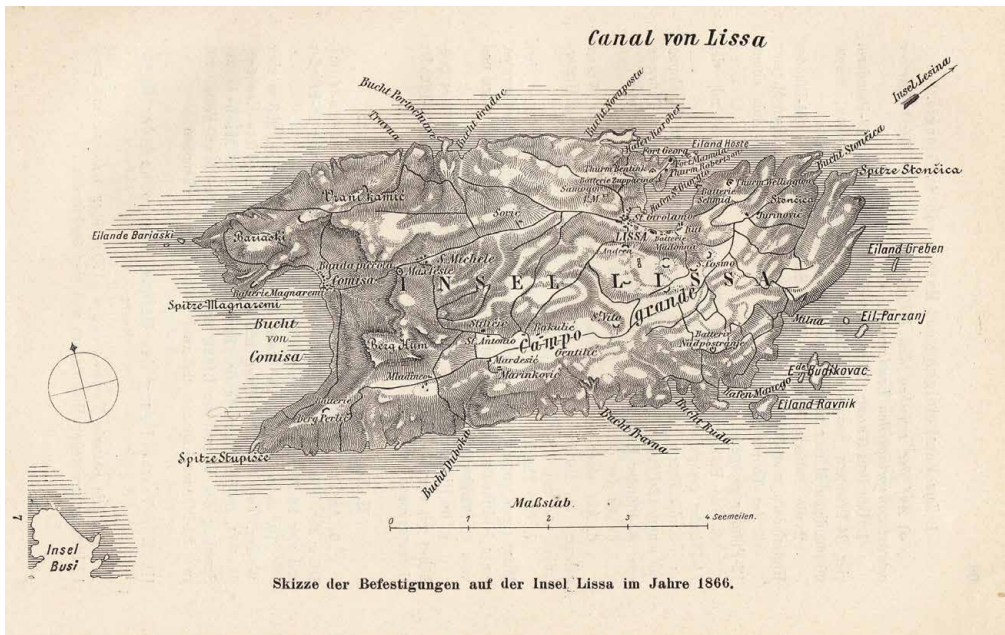
³¹¹ *Maschinen-Meister 2. Cl.* = glavni strojar 2. klase.

³¹² *Maschinen-Unter-Meister 1. Cl.* = pomoćni strojar 1. klase.

³¹³ *Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = pomoćni strojar 2. klase.



Akvatorij pred Anconom 27. lipnja 1866. godine. Tu je moglo doći do prve pomorske bitke dvaju sastava ratnih brodova. Zbog neodlučnosti admirala Persana do toga nije došlo (P. MARDEŠIĆ, 1967, 34)



Više utvrde i topničke baterije koje su Talijani sa svojih ratnih brodova napali topničkom vatrom iz topova s izoliranim cijevima kako bi zauzeli otok Vis (F. ATTLMAYR, 1896, 96)

Propeller-Schooner³¹⁴**Kerka.**

- L.-Sch.-Lt.³¹⁵ Eduard Masotti.
 L.-Sch.-Fähn.³¹⁶ Nikolaus Witting.
 L.-Sch.-Fähn. Franz Klezl.
 Sch.-W.-Arzt 1. Cl.³¹⁷ Alois Koppitsch.
 M.-V.-Offic. 5. Cl.³¹⁸ Adalbert Elexhauser.
 M.-U.-M. 2. Cl.³¹⁹ Richard Schleifer.
 Pr. M.-U.-M. 2. Cl.³²⁰ Josef Illek.

Narenta.

- L.-Sch.-Lt.³²¹ Franz Spindler.
 L.-Sch.-Lt.³²² Heinrich Giberti.
 L.-Sch.-Fähn.³²³ Karl Spetzler.
 L.-Sch.-Fähn. Josef Afan de Rivera.
 Sch.-W.-Arzt 2. Cl.³²⁴ Karl Kiliges.
 M.-V.-Offic. 1. Cl.³²⁵ Georg Matelot.
 M.-U.-M. 1. Cl.³²⁶ Johann Jernejczik.
 M.-U.-M. 2. Cl.³²⁷ Johann Kaiser.



Početni raspored sukobljenih strana pred pomorsku bitku ispred otoka Visa 20. srpnja 1866. godine. U gornjem desnom kutu je manja karta s generalnom trasom podvodnog telegrafskog kabela (URL-12)

³¹⁴ *Propeller-Schooner* = škuna (kao tip manjeg jedrenjaka) pokretana parnim strojem s propelerom (vijkom).

³¹⁵ *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zapovjednika broda.

³¹⁶ *Linienschiffs-Fähnrich* = zastavnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zamjenika zapovjednika broda. U to doba zastavnik je najniži časnički čin, pa je stoga kao časnik mogao biti zamjenik zapovjednika broda.

³¹⁷ *Schiffswundarzt 1. Cl.* = brodski liječnik – ranarnik 1. klase. Nije diplomirani liječnik.

³¹⁸ *Marine-Verwaltungs-Offizial 5. Cl.* = mornarički službenik 5. klase za financijsko poslovanje.

³¹⁹ *Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = pomoćni strojar 2. klase.

³²⁰ *Provisorischer Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = privremeni pomoćni strojar 2. klase.

³²¹ *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zapovjednika broda.

³²² *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zamjenika zapovjednika broda.

³²³ *Linienschiffs-Fähnrich* = zastavnik linijskog broda.

³²⁴ *Schiffswundarzt 2. Cl.* = brodski liječnik – ranarnik 2. klase. Nije diplomirani liječnik.

³²⁵ *Marine-Verwaltungs-Offizial 1. Cl.* = mornarički službenik 1. klase za financijsko poslovanje.

³²⁶ *Maschinen-Unter-Meister 1. Cl.* = pomoćni strojar 1. klase.

³²⁷ *Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = pomoćni strojar 2. klase.

Rad-Dampfer³²⁸**Elisabeth.**

Freg.-Cpt.³²⁹ Tobias Österreicher.
 L.-Sch.-Lt.³³⁰ Ferdinand Feldmann.
 L.-Sch.-Lt. Franz Hopfgartner.
 L.-Sch.-Fähnrl.³³¹ Karl Ritter von Pörtl.
 L.-Sch.-Fähnrl. Johann Rudolf Schmidt.
 Corv.-Arzt Dr.³³² Julius Hirsch.
 Sch.-W.-Arzt 2. Cl.³³³ Anton Peichel.
 M.-V.-Offic. 1. Cl.³³⁴ Sigmund Korratsch.
 M.-M. 1. Cl.³³⁵ Johann Norsell.
 M.-M. 2. Cl.³³⁶ Gustav Benedikti.
 M.-U.-M. 1. Cl.³³⁷ Anton Heider.
 M.-U.-M. 3. Cl.³³⁸ Hieronymus Negovetich.

Greif.

Freg.-Cpt.³³⁹ Karl Kronowetter.
 L.-Sch.-Lt.³⁴⁰ Hippolyt Ritter von Henriquez.
 L.-Sch.-Fähnrl.³⁴¹ Anton Gareis.
 L.-Sch.-Fähnrl. Alfons Becker.
 L.-Sch.-Fähnrl. Franz Anton.
 M.-V.-Offic. 4. Cl.³⁴² Peter Cociancig.

³²⁸ *Rad-Dampfer* = parobrod koji za pogon koristi kotače s lopaticama od kojih je po jedan na svakom boku broda. Ti su kotači u biti brodska varijanta vodeničkog kola mlinova za mljevenje žita. Takav se pogon kod ratnih brodova pokazao vrlo „ranjivim“ s obzirom na to da je jedan od takvih kotača mogao uništiti i brodski top vrlo malog kalibra. U toj situaciji brodu bi ostao drugi kotač, čime bi plovidba postala gotovo nemoguća jer bi taj kotač „vukao“ brod na onu stranu na kojoj se nalazio, a to je tadašnjim kormiralskim strojem bilo gotovo nemoguće eliminirati.

³²⁹ *Fregatten-Capitän* = kapetan fregate. Ovdje u funkciji zapovjednika broda.

³³⁰ *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zamjenika zapovjednika broda.

³³¹ *Linienschiffs-Fähnrich* = zastavnik linijskog broda.

³³² *Corvetten-Arzt Dr.* = liječnik na korveti. Stvarni diplomirani liječnik.

³³³ *Schiffswundarzt 2.Cl.* = brodski liječnik ranarnik 2. klase. Nije diplomirani liječnik.

³³⁴ *Marine-Verwaltungs-Offizial 1. Cl.* = mornarički službenik 1. klase za financijsko poslovanje.

³³⁵ *Maschinen-Meister 1. Cl.* = glavni strojar 1. klase.

³³⁶ *Maschinen-Meister 2. Cl.* = glavni strojar 2. klase.

³³⁷ *Maschinen-Unter-Meister 1. Cl.* = pomoćni strojar 1. klase.

³³⁸ *Maschinen-Unter-Meister 3. Cl.* = pomoćni strojar 3. klase.

³³⁹ *Fregatten-Capitän* = kapetan fregate. Ovdje u funkciji zapovjednika broda.

³⁴⁰ *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zamjenika zapovjednika broda.

³⁴¹ *Linienschiffs-Fähnrich* = zastavnik linijskog broda.

³⁴² *Marine-Verwaltungs-Offizial 4. Cl.* = mornarički službenik 4. klase za financijsko poslovanje.

M.-M. 1. Cl.³⁴³ Wenzel Rönisch.
 M.-M. 2. Cl.³⁴⁴ Friedrich Sacher.
 M.-U.-M. 2. Cl.³⁴⁵ Wilhelm Beck.
 M.-U.-M. 3. Cl.³⁴⁶ Michael Ridolfi.

Andreas Hofer.

Corv.-Cpt.³⁴⁷ Ulrich Lund.
 L.-Sch.-Lt.³⁴⁸ Hermann Czedik von Bründelsberg.
 L.-Sch.-Fähn.³⁴⁹ Wilhelm Döry von Jobbaháza.
 L.-Sch.-Fähn. Peter Pulgher.
 Corv.-Arzt Dr.³⁵⁰ Max Reissmann.
 M.-V.-Offic. 5. Cl.³⁵¹ Franz Koutnik.
 M.-M. 2. Cl.³⁵² Kasper Zellermayer.
 M.-U.-M. 1. Cl.³⁵³ Adolf Rechl.
 M.-U.-M. 2. Cl.³⁵⁴ Ladislaus Wokurka.

Gemieteter Lloyd-Dampfer³⁵⁵ **Stadium.**

L.-Sch.-Lt.³⁵⁶ Victor Graf Wimpfen.
 L.-Sch.-Fähn.³⁵⁷ Anton Pirchann.

³⁴³ *Maschinen-Meister 1. Cl.* = glavni strojar 1. klase.

³⁴⁴ *Maschinen-Meister 2. Cl.* = glavni strojar 2. klase.

³⁴⁵ *Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = pomoćni strojar 2. klase.

³⁴⁶ *Maschinen-Unter-Meister 3. Cl.* = pomoćni strojar 3. klase.

³⁴⁷ *Corvetten-Capitän* = kapetan korvete. Ovdje u funkciji zapovjednika broda.

³⁴⁸ *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zamjenika zapovjednika broda.

³⁴⁹ *Linienschiffs-Fähnrich* = zastavnik linijskog broda.

³⁵⁰ *Corvetten-Arzt Dr.* = liječnik na korveti. Stvarni diplomirani liječnik.

³⁵¹ *Marine-Verwaltungs-Offizial 5. Cl.* = mornarički službenik 5. klase za financijsko poslovanje.

³⁵² *Maschinen-Meister 2. Cl.* = glavni strojar 2. klase.

³⁵³ *Maschinen-Unter-Meister 1. Cl.* = pomoćni strojar 1. klase.

³⁵⁴ *Maschinen-Unter-Meister 2. Cl.* = pomoćni strojar 2. klase.

³⁵⁵ *Gemieteter Lloyd-Dampfer* = unajmljeni parobrod tršćanskog parobrodara *Lloyd*.

³⁵⁶ *Linienschiffs-Leutnant* = poručnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zapovjednika broda.

³⁵⁷ *Linienschiffs-Fähnrich* = zastavnik linijskog broda. Ovdje u funkciji zamjenika zapovjednika broda.

Vidi naprijed bilješku o rangu zastavnika kao časnika.



Početak pomorske bitke ispred otoka Visa 20. srpnja 1866. godine (P. MARDEŠIĆ, 1967, 43).

Izvori i literatura

- ATTLMAYR, F., 1896, *Der Krieg Österreichs in der Adria im Jahre 1866. Seekriegsgeschichtliche Studie*, Pola.
- BARBALIĆ, R. F., 1977, Obitelj Florio sa Prčanja u brodarstvu Bakra polovicom XIX. stoljeća, *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru*, 25, 91–102.
- BEALES, D. – BIAGINI, E. F., 2013, *The Risorgimento and the Unification of Italy*, London.
- BENKO, J., 1884, *Geschichte der k. k. Kriegs-Marine während der Jahre 1848 und 1849: im Auftrage des K. K. Reichs-Kriegs-Ministeriums, Marine-Sektion, nach durchaus authentischen Quellen verfasst*, Wien.
- BERGMAYR, F., 1845, *Verfassung der kaiserlich-königlichen Militär-Gränze und Oesterreichischen Kriegs-Marine*, Wien.
- BOTTI, F., 1989, La campagna del 1866, *Rivista Marittima*, 2, 87–100.
- FERRANTE, E., 1985, *La sconfitta navale di Lissa*, Roma.
- FIO, O., 1966, Odjeci pomorske bitke kod Visa iz 1866. godine u tadašnjim novinama, *Pomorski zbornik*, 4, 551–563.
- FLEISCHER, J., 1906, *Geschichte der k. k. Kriegsmarine während des Kriegs im Jahre 1866*, Wien.
- FREIVOGEL, Z., 2014, *Austrougarska vojska u Prvome svjetskom ratu*, Zagreb.
- GRDINA, I. – PREMŽL, P., 2016, *Wilhelm von Tegetthoff in bitka pri Visu 20. julija 1866.*, Maribor.
- KAPOVIĆ, M., 1966, Bitka pod Visom 1866. godine, *Naše more*, 3, 90–94.
- KLOBUČAR, V., 1989, Vis. Bitka 1866., *Pomorska enciklopedija*, 8, Zagreb, 475.
- MARDEŠIĆ, P., 1967, Viška bitka, u: G. Novak – V. Maštrović, *Viška bitka. Povodom 100-godišnjice 1866-1966*, Zadar, 21–56.
- MISJAK, F., 1974, Kljunov udar, *Vojna enciklopedija*, 4, Beograd, 381–382.
- MRKOČI, V., 1983, Persano, Carlo Pollion conte di, *Pomorska enciklopedija*, 6, Zagreb, 25–26.
- MRKOČI, V., 1989, Tegetthoff, Wilhelm von, *Pomorska enciklopedija*, 8, Zagreb, 80–81.
- NOVAK, G., 1938, Italija i Austrija na Jadranu 1866, *Jadranska straža*, 6, 226–229.
- OBAD, S., 1968, Sukob talijanskih i austrijskih interesa na Jadranu u revoluciji 1848./49. godine, *Pomorski zbornik*, 6, 531–538.
- OBAD, S., 1992, Sukob interesa velikih sila na istočnom Jadranu krajem 18. i u ranom 19. stoljeću, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 31 (18), 249–254.
- PERIČIĆ, Š., 1966, Namjere Talijana glede Dalmacije i austrijske protumjere 1866. godine, *Pomorski zbornik*, 4, 501–514.
- PIPLOVIĆ, S., 1982, Austrijska utvrđenja na Visu, *Mogućnosti*, 3-5, 329–336.
- SCHEMATISMUS, 1912. = *Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegsmarine für 1913*, Wien.
- SCHMIDT-BRENTANO, A., 2007, *Die k. k. bzw. k. u. k. Generalität 1816-1918*, Wien.
- SCOTTI, G., 2004, *Lissa 1866. la grande battaglia per l'Adriatico*, Trieste.
- SONDHAUS, L., 1989, *The Habsburg Empire and the Sea: Austrian Naval Policy 1797-1866*, West Lafayette.
- TAYLOR, A. J. P., 1968, *Borba za prevlast u Evropi 1848-1918*, Sarajevo.
- TAYLOR, A. J. P., 1990, *Habsburška monarhija 1809-1918*, Zagreb.
- TEŠIĆ, M., 1980, Vojnogeografska obeležja otoka Visa, *Mornarički glasnik*, 5, 803–818.

- TORO, A., 1987, La squadra austriaca prima e dopo Lissa, *Rivista Marittima*, 8-9, 83-98.
- VASILJEVIĆ, J. – VISKOVIĆ, B., 1968, *Vojnopomorska istorija*, Split.
- VASILJEVIĆ, J. – VISKOVIĆ, B., 1975, *Velike pomorske bitke i operacije kroz istoriju*, Beograd.
- VISKOVIĆ, B. – ČUPIN, B., 1996, *Stotrideseta obljetnica Viškog boja*, Split.
- VISKOVIĆ, B., 2001, *Viški boj 1866. / Seeschlacht von Lissa 1866*, Split.
- ZLOKOVIĆ, I., 1966, Kontraadmiral Marko Florio, *Pomorski zbornik*, 4, 565-570.

Mrežne stranice (pregledane posljednji put 8. siječnja 2018.)

- URL-1: http://www.familienkunde.at/Lexikon_kkArmee_Rang.htm
- URL-2: https://de.wikisource.org/wiki/%C3%96sterreichischer_Milit%C3%A4r-Schematismus#Milit.C3.A4r-Schematismus:_Heer_.26_Kriegsmarine
- URL-3: https://archive.org/stream/bub_gb_O3wKAAAIAAJ#page/n19/mode/2up
- URL-4: https://books.google.at/books?id=_ogNAwAAQBAJ&pg=PA336&lpg=PA336&dq=was+ist+ein+provisorischer+seekadett&source=bl&ots=7ptpIstz8A&sig=4_zNo6vRlbQrkrbTsz5FFC52Qo&hl=de&sa=X&ved=oahUKEwiDk7C7wp7YAhWSJ1AKHQUwBCgQ6AEIPjAB#v=onepage&q=was%20ist%20ein%20provisorischer%20seekadett&f=false
- URL-5: <https://books.google.at/books?id=EuUOjBrIoTcC&pg=PA494&dq=Provisorischer+Arzt+im+krieg&hl=de&sa=X&ved=oahUKEwj6xper-JXYAhWCtRQKHSVDAw4Q6AEIKzAB#v=onepage&q=Provisorischer%20Arzt%20im%20krieg&f=false>
- URL-6: https://books.google.at/books?id=LbIAAAAaAAAJ&pg=PA679&hl=de&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false
- URL-7: https://books.google.at/books?id=LbIAAAAaAAAJ&pg=PA679&hl=de&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q=Provisorisch%20Arzt%20&f=false
- URL-8: <https://archive.org/stream/rangundeinteiluomarigoog/rangundeinteiluomarigoog-djvu.txt>
- URL-9: http://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-pellion-conte-di-persano_%28Dizionario-Biografico%29/
- URL-10: http://www.marina.difesa.it/storiacultura/storia/accaddeil/Pagine/1865_03_27.aspx
- URL-11: https://www.google.com/search?q=affondatore&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=oahUKEwjihqDhz_PYAhVKaFAKHXYGBNoQ_AUICigB&biw=990&bih=649#imgc=_vQRt91MOzUIaM
- URL-12: <http://dawlishchronicles.blogspot.hr/2016/04/the-ram-triumphant-lissa-1866.html>

The Progress of the Naval Battle near the Vis Island in 1866

SUMMARY

Elementary qualities of a successful naval commander include: **1.** exceptional theoretical and practical skills of naval warfare, **2.** determination to carry out their own idea of conflict at sea and extreme flexibility in implementing their own plan of attack on the enemy, **3.** high morale of the troops and their confidence in the capabilities of their superiors to wage war, good supply of food, water and basic technical equipment (including fuel and ammunition), and operable condition of all technical equipment (primarily ships and weapons), **4.** proper and realistic assessment of the opponent's strength, their skills in naval warfare, morale of their troops and their confidence in superiors, **5.** continuous assessment of the opponent's progress and goals and ongoing collection of factual information about the opponent (telegraph!), **6.** realistic assessment of one's own strengths and weaknesses that can significantly affect the outcome of the conflict, **7.** realistic assessment of the opponent's strengths and weaknesses that can affect the outcome of the conflict, **8.** continuous monitoring of geophysical realities of the waters in which the conflict is taking place (meteorological, oceanographic and others) by employing the available technical and technological intelligence apparatus, **9.** ensuring proper supply of food, water and additional technical equipment, **10.** finally, to have a contingency plan on how to act if the conflict threatens to develop in the opponent's favor, i.e. what action to take to prevent it from happening at all, and if it does happen, how to resolve the situation in one's favor.

All these universal elements that have been known since antiquity – this list contains only the very basics – were correctly assessed by W. Tegetthoff, whose accurate judgement, exceptional morale and naval warfare skills of his people, as well as continuous influx of information about the enemy (telegraph), secured the victory. The conflict at Vis in 1866, however, should have ended in defeat since the quality and armament of the vessels was hugely in favor of the enemy. But, as it happens, Tegetthoff's rival C. Persano was unable to make almost any of these elements work. So despite the fact that he had a respectable naval force at his disposal, he suffered defeat.

These circumstances defined the perception of this sea battle, which intrigues the scientific community to this day although 150 years have passed. Tegetthoff's determination, exceptional morale of the crews under his supreme command, impeccable and timely execution of all orders, but above all his flexibility in applying theoretical knowledge (*beakhead ramming*) stand out as decisive advantages. In contrast, Persano and his men are criticized for slavish implementation of established naval theoretical principles, failure to inspire the trust of high-ranking officers in themselves and their decisions, providing their subordinates with incredibly little or no information during the battle, inheriting animosities among their troops, hesitation and inability to react to circumstances at hand, and for the almost complete lack of morale in their entire force.

Keywords: Battle of Vis, conflicts of interest of great powers, Austria, Italy, warfare innovations, Austrian naval hierarchy, list of command staff